

Tijdschrift voor gregoriaans

jaargang 32 ■ nummer 1 ■ maart 2007

UITGAVE VAN DE STICHTING AMICI CANTUS GREGORIANI

Het TIJDSCHRIFT VOOR

GREGORIAANS is een uitgave van de Stichting Amici Cantus Gregoriani.

Het verschijnt driemaandelijks en richt zich op allen, die zich verbonden weten met het gregoriaans.

Kopij voor het volgende nummer dient **15 mei** op het redactie-adres binnen te zijn. Inlichtingen, ook voor advertenties, bij de administratie.

Redactie:

Arnoud Heerings, Gerrit van Osch,
Albert Koopmans

e-mail redactie:

tijdschrift@amicicantusgregoriani.nl

Administratie:

Raadhuisstraat 4
6061 EA Posterholt
tel. (0475) 403 502

e-mail administratie:

administratie@amicicantusgregoriani.nl

Bestuur van de Stichting A.C.G.:

A. Zielhorst, *voorzitter*

P. Horbach, *secretaris*

R.A.M. Karsten, *penningmeester*

J. Kwast

B. Lamers

Adres secretaris:

Boshovensestraat 16
5561 AR Riethoven

website:

www.amicicantusgregoriani.nl

Abonnementen:

Individueel abonnement:

per kalenderjaar € 24,=

België € 26,=, overige landen € 28,=

Koorabonnement: € 47,=

Losse nummers: (ook van oude jaargangen)

€ 6,50; België € 7,=

Studentenabonnement: € 12,=

Postrekening 39586

Bankrekening 42.06.65.323

alle rekeningen t.n.v. penningmeester

Stichting Amici Cantus Gregoriani

te Posterholt.

Voor abonnementen wende men zich tot de administratie.

Het abonnementsjaar is gelijk aan het kalenderjaar. Abonnementen kunnen op elk moment ingaan en lopen automatisch door, tenzij uiterlijk dertig dagen voor het einde van het kalenderjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de administratie (zie hiervoor).

U gelieve adreswijzigingen drie weken van te voren te melden eveneens bij de administratie, met opgave van oud en nieuw adres.

Vormgeving: Karel van den Hurk, Geldrop

Druk: drukkerij Van Stiphout, Helmond

ISSN: 1380-9776

Evangelie

De kennis van de klassieke talen is sedert de jaren '70 van de vorige eeuw sterk aan het afnemen in de maatschappij. Daarvoor hadden veel intellectuelen en zeker de clerus daar een zekere vertrouwdheid mee. Nu hoor je veel minder Latijn en Grieks, of als het wel gebeurt gaat het moeizaam, luister maar hoe de naam van de voetbalclub *Herakles* of het woord *normaliter* meestal worden uitgesproken.

In de liturgie van de kerk heeft het Latijn nog naar een bescheiden positie. En als het al gebruikt wordt hoor je de priester nog wel eens woorden verhaspelen, want hij gebruikt het Latijn niet vaak meer, of heeft het zelfs helemaal niet meer geleerd.

Het gregoriaans is onverbrekkelijk verbonden met de Latijnse taal en heeft het ook een beetje moeilijk in de kerk. Maar paus Benedictus XVI kan het natuurlijk allemaal wel. Kort na zijn uitverkiezing hield hij een lange toespraak in het Latijn tot de kardinalen. En het lijkt er op dat hij de positie van het Latijn - en het gregoriaans - enigszins wil versterken.

Een teken daarvan was te zien tijdens de kerstnacht. Degenen die de nachtmis in de Sint-Pieter in Rome hebben meegemaakt of in de gelegenheid waren om de televisie-uitzending daarvan te volgen, hebben dat kunnen zien en horen.

De lezingen waren zoals gebruikelijk in verschillende talen. Het opvallende was het evangelie. Het werd in het Latijn gezongen met gebruikmaking van de traditionele evangeliatoon. En bovendien door een diaken die zich voortreffelijk van zijn taak kweet. Dat is lang niet vertoond. De meesten van ons hebben al jaren niet meer een in het Latijn gezongen evangelie gehoord. En moge de kwaliteit van de overige gregoriaanse zang in de Sint-Pieter niet indrukwekkend zijn, dit was uitstekend.

Om de plaats van het gregoriaans in de liturgie te verzekeren moet er vanzelfsprekend zorgvuldig mee worden omgegaan. Het zingen zelf moet natuurlijk goed zijn. Daarnaast is het nodig dat de kerkbezoekers weten wat er gebeurt en beschikken over een vertaling van de Latijnse teksten.

Maar als aan alle voorwaarden is voldaan moet er toch een plaats blijven voor het gregoriaans in de liturgie. Onze-Lieve-Heer en zijn plaatsvervanger op aarde zullen daar ongetwijfeld bij helpen.

AK

Het gregoriaans als een vorm van diakonie in de liturgie

In de eucharistieviering is de diaken de gewijde dienaar die het evangelie verkondigt en dienstbaar is aan de tafel des Heren.

Waar dat mogelijk en wenselijk is, zingt de diaken het evangelie, liefst in de vertaling van de Nova Vulgata in de context van een Latijnse viering, of in een van de volkstalen.

Zowel de bezinning op de 'dienst' van de liturgie als navolging van de dienende Christus als de bezinning op de spiritualiteit van het Gregoriaans als 'dienstwerk' kan verder verhelderd worden vanuit het perspectief van de diakonie.

Liturgie vieren omvat meer dan alleen eucharistie vieren. Het gezamenlijk bidden van het getijdengebed, de belangrijkste andere vorm van liturgie, heeft in de voorbije jaren nog slechts beperkt vorm kunnen krijgen in de liturgievieringen van parochies. Het voorrecht van de viering van de eucharistie boven alle andere vormen in de rooms-katholieke liturgie is theologisch gegrondvest op de actuele herinnering (memoria) van de zelfgave (offer) van Jezus Christus. Zijn dienst aan de mensen is zijn leven en dood, in gehoorzaamheid aan de wil van de Vader. Deze dienst aan God en aan de mensen, zijn diakonie door het op zich nemen van het bestaan van een slaaf (Fil 2,7), gaat tot op heden door in de gave van de Heilige Geest. Ieder die aan God als onze Vader eer brengt door het verheerlijken van de naam van Jezus Christus in de dienst van woord en gebaar (eredienst en naastenliefde) leeft vanuit de Geest die aan de Kerk werd geschonken. Eucharistie vieren is dankzegging in de Heilige Geest aan God de Vader voor de gave van zijn Zoon.

Deze dankzegging is als liturgievorm enerzijds pure diakonie, als geestelijke eredienst aan God in (gezongen) woord en gebaar, en anderzijds een uitnodiging tot diakonie in woord en gebaar, met name door de inzameling van gaven voor de noodlijdenden. De eucharistie opent als vorm van liturgie zo de ruimte voor de diakonie, als zuivere dienst aan God en als caritas voor de mensen. De kerkgemeenschap (ekklesia), die ontstaat door het samen delen in de gaven van de Geest, wordt zichtbaar in het ontvangen van het eucharistisch Lichaam van Christus, de offergave die in andere vormen van liturgie verborgen aanwezig is.

De zingende geloofsgemeenschap als het 'hoorbare' handschrift van Christus

Het Gregoriaans wordt in de eucharistieviering gezongen uit het Graduale Romanum, samengesteld uit wat eens handschriften waren, maar nu tot muzikale eenheid is gebracht. De symboliek van het 'handschrift', de onvervreemdbare eigenheid daarvan, klinkt door in de muzikale uitvoering. Naar de theologische opvatting van Paulus (2 Kor 3,2) is er een handschrift dat wel zichtbaar is, maar niet werd geschreven met inkt, maar met de adem van God... 'Epistola nostra vos estis'.

'Onze brief bent u zelf, geschreven in onze harten, te kennen en herkenbaar voor te lezen onder alle mensen, u van wie is gebleken dat ge een brief van Christus zijt die door ons dienstwerk opgesteld is, geschreven niet met inkt maar met Geestesadem van de levende God, niet op stenen platen maar op platen van vlees-en-bloed, in harten.', schrijft Paulus.

Een brief in de oudheid werd geschreven met inkt en werd soms meegegeven als een aanbevelingsbrief als getuigenis van betrouwbaarheid (als een 'geloofsbrief') van de gene die hem meebracht.

Paulus, de onvermoeibare missionaris van de Heer, durft te zeggen dat hij bij zijn werk geen aanbevelingsbrieven geschreven met inkt nodig heeft, maar dat de gemeente, de geloofsgemeenschap, waar hij mee en voor heeft gewerkt (zijn dienstwerk) als een brief is, een handschrift, dat iedereen kan lezen. Niet hijzelf is de schrijver ervan, maar Christus zelf, die door het dienstwerk van Paulus niet schrijft met inkt maar met de Geest. Zijn brief werd niet geschreven op perkament, niet op een stenen plaat (zoals aan Mozes gegeven), maar zijn handschrift staat geschreven in het hart, op platen van vlees en bloed. De geloofsgemeenschap is te zien (te 'lezen') als het handschrift van Christus. En één moment is er dan toch, mogelijk, ook een associatie met een 'muziekhandschrift'. Wij zien de handschriften niet, maar te horen is wat er geschreven staat en met de adem wordt voortgebracht. De ene 'Cantor Christus' laat zijn Stem horen in de liturgie, de Lofzang tot de Vader, met de Adem van zijn Geest. Onpeilbare 'rijkdom in eenvoud' overal waar de liturgie waarachtig wordt gevierd. Van Ambrosius is ons overgeleverd 'Christus in ecclesia cantat'. Gregoriaanse Zang is een bijzondere vorm van navolging van de Christus als de dienende Cantor.

Zingen met de stem van je lichaam, als het geknakte riet dat de Heer niet zal breken omdat het mag delen in het geheim van de verrijzenis, tracht je te doen met een zuivere stem. Als het handschrift van Christus zijn wij, geschreven met de Geest van de levende God. Dit handschrift wordt tot klinken gebracht in de liturgie van de geloofsgemeenschap, in eenvoud maar bewust van de onpeilbare rijkdom die er in verborgen is.

Als wij zijn als het 'handschrift' van Christus de Heer, wat houdt ons dan samen, wat is de band die de afzonderlijke bladen samen bindt? Wat ons samenbindt, als het handschrift van Christus, is de band van de liefde. Binnen de mogelijkheden van ieder tijdsgewricht de liturgische 'rijkdom in eenvoud' bewaren en levend houden door te vieren, dat is de uitnodiging van Christus. Hij zelf is de 'Cantor in Ecclesia' bij uitstek, Hij luistert ook naar ons biddend zingen, wanneer wij zingen met het hart, zoals Augustinus preekt (brevierlezing op het feest van H. Caecilia).

'Zie Hij zelf geeft u een manier van zingen aan: zoek niet naar woorden alsof ge daarmee kunt bewerken God te behagen. Zing met gejubel. Want dat is goed zingen voor God: zingen met gejubel. En wat wil dat zeggen: zingen met gejubel? Begrijpen, dat men niet met woorden kan verklaren, wat men zingt met het hart. Want zie, zij die zingen, hetzij bij de oogst of in de wijngaard of bij een hartverheffend werk, beginnen met in woorden van een gezang hun vreugde te uiten, maar als zij zo vol vreugde geraken, dat zij die niet meer met woorden kunnen duidelijk maken, laten zij die woorden weg en gaan over tot een jubeltoon. Want een jubeltoon beduidt, dat het hart zo vol is, dat het niet kan spreken. En wie komt die jubeltoon meer toe dan de onuitsprekelijke God? Want onuitsprekelijk is Hij, die men niet onder woorden kan brengen. En als ge Hem dan niet onder woorden kunt brengen en gij toch niet moet zwijgen, wat blijft er dan anders over dan te jubelen? Dat het hart zich verblijde zonder woorden, en laat de onmetelijke breedte van uw vreugde geen grenzen kennen van woorden. Zingt goed voor Hem in gejubel. (Bene cantate Deo in iubilatione).'

Eenstemmigheid als dienst aan de verlangde eenheid in de geloofsgemeenschap

Welke bijzondere vorm van diakonie valt er nu te herkennen, misschien zelf ook te ervaren, in de viering van de eucharistie volgens de Romeinse ritus die begeleid wordt door gregoriaanse gezangen? Het eerste en voornaamste kenmerk van de gregoriaanse zang is, dat het eenstemmige zangmuziek is. Deze eenstemmigheid valt te interpreteren als expressie van de participatie in de pure diakonie aan de Vader door de gezalfden in de Geest van Jezus Christus, dat wil zeggen de participatie van de gelovigen als een eenstemmige gemeenschap (*communio*) in de geestelijke zelfgave van Christus. Wanneer de Filippenzenhymne spreekt over het 'belijden van iedere tong tot eer van God de Vader: Jezus Christus is de Heer' (Fil 2,11: 'et omnis lingua confiteatur Dominus Iesus Christus in gloriam Dei Patris'), dan kan het eenstemmig zingen van de gregoriaanse misgezangen (door dienaren Gods, schola en volk) gehoord worden als uitdrukking van de deelname door het gezamenlijke Volk Gods in het spirituele offer van Jezus Christus zelf. De eenstemmigheid is dan uitdrukking van de gehoorzaamheid aan de wil van de Vader: het Volk Gods hier op aarde wordt al eenstemmig zingend door de Geest verenigd met het ene verlangen van de Zoon, namelijk de volledige overgave van zichzelf aan de dienst, aan de eer van God de Vader. Musicologen zijn in staat om de vele verbanden tussen de Joodse (en Arabische) zangtraditie en het gregoriaans aan te tonen; eenvoudige gelovigen kunnen zich associatief laten aanspreken door de Schrifttekst en de daarbij behorende gregoriaanse melodie. Als Volk Gods is de geloofsgemeenschap door de eenstemmige Lof Gods (*sacrificium laudis*) verbonden met de joodse geschiedenis van Jezus van Nazareth, de Zoon van God, de Christus.

Hij, de Heer, heeft met zijn leerlingen op de laatste avond van zijn leven de psalmen gezongen (Mk 14,26). De eenstemmige lof van de Kerk verbindt niet alleen spiritueel, maar ook materieel door de expressie van het zingen zelf ('de adem' is het symbool van de gave van de Heilige Geest) met de lofzang van de levende Jezus Christus. Het 'Kyrie eleison', als smeekgebed om ontferming over allen, van hen die roepen vanuit de Geest in een lijdende wereld (Rom 8,23), komt bij deze gedachte over de eenstemmigheid van het gregoriaans als vorm van diakonie in de liturgie in de herinnering. De zang is uitdrukking van de diakonie van het gebed tot de Vader uit solidariteit met de medemensen. Het (eenstemmig) zingen van het gregoriaans is vanuit het perspectief van de zangers van deze traditie (dienaren Gods, schola, volk) een vorm van diakonie aan elkaar. De (meer of minder) precieze uitvoering van de muziek zelf concentreert de totale aandacht van de zanger en is daardoor ipso facto een religieuze oefening, een oefening in 'godsvrucht'. Oefeningen in aandacht, concentratie, ademtechniek, het luisteren naar en meezingen met, het samenzingen, antwoorden door het Volk in dialoog (zoals bij de aanhef van de priefatie): het zijn vele vormen van de dienst (diakonie) van het tot 'rust' brengen.

Liturgie als diakonie aan God en door Hem aan de mens wil 'rust en vrede' ofwel 'stilte' doen vinden. Er wordt veel gesproken over 'de stilte van het gregoriaans', als poging om de paradox aan te wijzen, dat het juist deze vorm van zang is die in staat is de ziel van de gelovige (of misschien in afgeleide, algemene zin: de luisteraar) tot rust, tot stilte te brengen. In die gewijde stilte voltrekt zich de onzegbare *communio* met God, de Hoorder van het gebed, zoals de psalm zegt: 'U gewijd zij stilte en lofzang, o God die woont op de Sion; ingelost de gelofte aan U. O hoorder van het gebed, voor u moet de sterveling treden.' (Ps 65,2-3).

Ofwel: 'Te decet hymnus, Deus in Sion, et tibi reddetur votum in Ierusalem. Exaudi orationem meam; Ad te omnis caro veniet.' (Ps 64) Wie spreekt, en vooral zingt over 'rust' en stilte, wordt herinnerd aan het eeuwige Requiem. Het gregoriaans is een vorm van diakonie die niet alleen de Eeuwige, maar ook de eeuwigheid in herinnering brengt als bevrijding uit de slavernij der vergankelijkheid, de hoop op het delen in de vrijheid van de kinderen Gods (Rom 8,21). 'Te decet laus, te decet hymnus, tibi gloria', Lof aan de Drie-Ene.

Tenslotte is het zingen van het gregoriaans in de liturgie een vorm van diakonie aan de gehele Kerk, de diakonie van de herinnering (memoria) aan de eigen traditie, onze eigen liturgiegeschiedenis die een levende geloofsgeschiedenis is. Of in theologische taal verwoord: het gregoriaans als een diakonaal aspect van de liturgie is ook ecclesologisch van betekenis. Kerk-zijn is verworteld zijn in de geschiedenis. Juist in de actualisatie van liturgische vormen met taal (Latijn, Grieks, Hebreeuws) en zang (gregoriaans) die hun oorsprong niet in onze tijd hebben, maar toch van deze tijd zijn,

herinnert de Kerk als geloofsgemeenschap de wereld aan de waarde van overgedragen traditie, aan het fundamentele respect voor het verleden (waarbij welwillend het gregoriaans zelfs als een muzikale variant begrepen zou kunnen worden van de gehoorzaamheid aan het bijbelse gebod vader en moeder te eren).

In een wereld die te vaak 'zonder geheugen' door het leven gaat, waarin voor velen alleen het allernieuwste van belang lijkt te zijn, is het getuigenis van de waarde van muzikale traditie, de waarde van religieuze verstillings en de waarde van zuivere contemplatie door de overgave aan eenstemmigheid een vorm van waarachtige diakonie aan Kerk en wereld. De gregoriaanse zang kan daarom met recht van (theologisch) spreken een vorm van diakonie genoemd worden. In de oude kerk, maar ook in de kerk van onze tijd zingt de diaken het evangelie en hij is degene die het voorrecht heeft in de heilige Paasnacht de paasjubelzang, het Exsultet te zingen. Hij is dan het zichtbare 'bewijs' van de gewijde dienst (dat is: diakonie) van de zang.

Dr. F. Vervooren is systematisch theoloog en schreef een proefschrift over Juan de la Cruz:

'De stille hoop van het verlangen' (1996). Hij geeft cursussen en retraites en is als priester onder meer betrokken bij de bevordering van de Latijnse Liturgie.

Het verhaal van de maagdelijke meisjes

Deze titel zal ons verbazen maar ik vind het wel een vondst van de auteur van de 'Naardense Bijbel'¹. Hij begint de parabel met de volgende zinnen:

'Dan zal het koninkrijk der hemelen te vergelijken zijn met tien maagdelijke meisjes die hun olielampjes meenemen en erop uit trekken' (Math 25,1)

Deze benoeming 'maagdelijk' laat datgene open wat in het verhaal een invulling krijgt. Meisjes die vooruit gedacht hebben en diegenen die door hun vergeetachtigheid 'dom' blijken te zijn. Deze parabel, opgetekend in Math 25, 1-13, heeft een grote populariteit onder de 'Schriftgezangen'. Naast de parabel van de Zaaier en de Werkers van het elfde uur, is deze parabel favoriet in het gregoriaans. De vertelling die de parabel van de 'verstandige en dwaze meisjes' is gaan heten, floreert in de liturgie van de heilige vrouwen, maar komt ook op het einde van het kerkelijk jaar voor als een oproep om waakzaam te zijn in afwachting van het laatste oordeel. We treffen deze parabel thans als evangelie op de 32e zondag van het A-jaar. Niet alleen de letterlijke tekst vormt de basis van vele melodieuze maar er zijn ook verrassende tekstcombinaties. De bekendste is de koppeling van vers 4 met vers 6.

- vers 4: de verstandige meisjes hebben bij haar lampen olie in de flesjes meegenomen.
vers 6: midden in de nacht klinkt er een kreet ziedaar de bruidegom trekt uit, hem tegemoet!

Elke geroutineerde zanger, bekend met het ijzeren repertoire kent de *communio Quinque prudentes* (GT 507) en is getroffen door de melodie die de tekst zo beeldend versterkt. Slechts twee verzen uit de vertelling zijn voldoende om een geheel te vormen. De eerste zin is een nuchtere constatering met betrekking tot de verstandige meisjes; de dwaze meisjes echter worden buiten beschouwing gelaten. De tekst is dus al gericht op de positieve afloop van het verhaal: de ontmoeting met de Heer. De grondtekst luidt:

Prudentes vero acceperunt in vasis suis cum lampadibus

Het woordje *vero* (echter) wordt bewust weggelaten.

Het mag ons niet ontgaan dat de parabel in de liturgie een toegespitste betekenis krijgt: de bruidegom is *Christus, de Heer*. Christus, als Kyrios in kracht gesteld, daalt neer als bruidegom van de nieuwe gemeenschap om haar bij zich op te nemen. De combinatie van deze verzen levert een mooi contrast: eerst wordt de lezer/zanger vertrouwd gemaakt met het gegeven en daarna volgt de melding van een ongekende gebeurtenis. Deze optimale contrastwerking komt in diverse verklankingen tot volle ontplooiing.

De waakzaamheid van de verstandigen wordt beloond, ze gaan de bruidegom tegemoet. Dat is dus de diepste duiding van de tekst. De strekking van de parabel: het contrast tussen de verstandige meisjes en degenen die dom blijken te zijn, wordt niet vermeld.

De nuchterheid waarmee in vers 4 de eigenlijke vertelling begint wordt meteen gevolgd door een opmerkelijke levendigheid en opeenvolging van gebeurtenissen.

Vanaf *media autem nocte* is een driedeling te constateren die in oratorische zin intensive-rend is: er klinkt alarm, vervolgens wordt gemeld dat de bruidegom op komst is, en tenslotte wordt een dringende oproep gedaan om de komende Heer tegemoet te gaan:

Quinque prudentes virgi-nes acce-pe-runt o-leum

in vasis su-is cum lampadi- bus:

medi- a autem noc-te clamor factus est:

Ecce spon-sus ve- nit

e- xi- te obvi- am Christo Domi-no.

Muziekvoorbeeld 1

Zoals we kunnen constateren in vergelijking met de weergave uit het Graduale, (p. 507) gaat het hier om een gerestitueerde versie. In de eerste zin valt op dat bij *acceperunt* de melodie op de grondtoon fa verder gaat. De eerste zin, die uit drie delen bestaat, is gecentreerd rond de terts: fa-la. Alleen bij *virgines* wordt uitgeweken naar de kwint. Na dit sobere begin zwiert de melodie bij *media autem nocte* naar de kwint die met een boventerts wordt versterkt.

Dit bovengebiet wordt bevestigd in het tweede lid *clamor factus est*. In de gerestitueerde versie wordt een bémolteken toegevoegd. Deze verlaging maakt ons ervan bewust dat we ons bevinden in de fa-modus waarin de grondtoon zijn invloed laat voelen, de overmatigheid derhalve dient getemperd te worden. Het verlagingsteken keert terug bij *obviam* als voorbereiding op de grondtoon.

En als we vaststellen dat de aanvang van *ecce sponsus venit* bijna identiek is aan de inzet van *media autem nocte*, dan mogen we spreken van parallelisme tussen *media autem nocte* en *ecce sponsus venit*, met als tegenhanger *clamor factus est* en *exite obviam*. Het slotmotief *Christo Domino* vormt middels de herhaling van de liggende salicus en de articulering van de dominanttoon een krachtig einde, geïntegreerd in het geheel. Niet alleen de omvang van de melodie maar ook de speciale neumentekens wijzen op een, voor het gregoriaans uitbundige expressie.

Het contrast in de tekst komt tot volle ontplooiing in de melodie.

Bij *ecce sponsus venit exite obviam* wordt de omvang een octaaf bereikt. We gaan nu niet verder in op de verdere bijzonderheden van deze prachtige melodie. Want we zijn gefocust op de manier waarop ook in andere verklankingen het contrast tussen vers 4 en 6 in beeld is gebracht.

Het is raadzaam deze *communio* allereerst te vergelijken met een officieantifoon op dezelfde tekst zoals we die aantreffen in het nieuwe Antiphonale Monasticum.²

A. VIC

Q Uinque prudéntes vír-gi-nes * acce-pé-runt ó-le-um

in va-sis su- is cum lampá-di-bus; mé- di- a autem noc-

te clamor factus est: Ecce sponsus ve- nit, ex-í-te ób-

vi- am Chris-to Dó-mi-no. E u o u a e.

Muziekvoorbeeld 2

Deze verklanking is soberder van aard en het onderscheid tussen de twee hoofddelen is kleiner. Niettemin constateren we ook hier een speciale aandacht voor de oratorische kracht van de tekst. De melodie komt al voor in de oudste bron die officiegezingen bevat, Codex Hartker, als antifoon uit het ochtendgebed en is in de nieuwe liturgische ordening te vinden als Benedictusantifoon in het A jaar op de 32e zondag. We bevinden ons op het einde van het kerkelijk jaar waarin de 'laatste dingen' ter sprake worden gebracht.

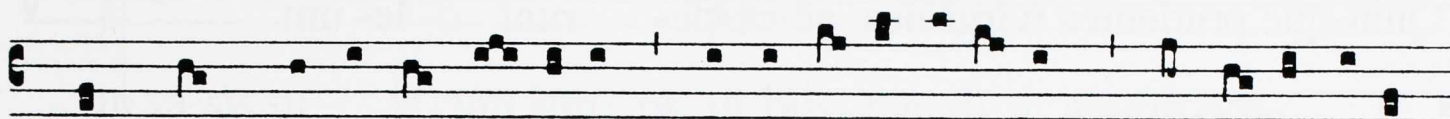
Het thema van de verwachting van het komen van de Heer is het grondthema.

De melodie is ook hier genoteerd in een toonsoort die relatief weinig voorkomt: de fa-modus, in do genoteerd vanwege de slotwending. De do is de centrale (moeder-)toon en wordt bij *media autem nocte* vervangen door de mi die door de fa sterk wordt geprofileerd (pes quassus).

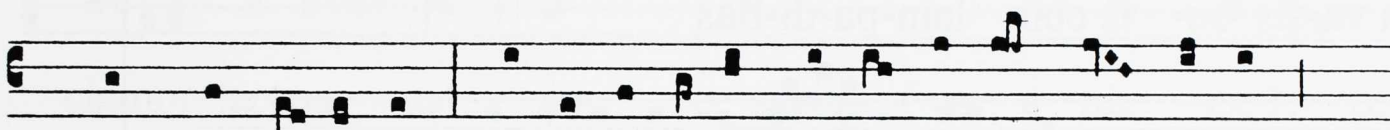
Deze tekst wordt ook door de slot wending op *noctē* opvallend gearticuleerd. Het tekstfragment *ecce sponsus venit* is identiek aan het begin maar nu wordt dit motief door de krachtige midden-cadens *venit* gericht op de kernboodschap: 'trekt Hem tegemoet'.

De melodie bereikt de kwint en breekt derhalve uit de kaders van deze modus die zich normaliter beweegt rond de grondtoon.

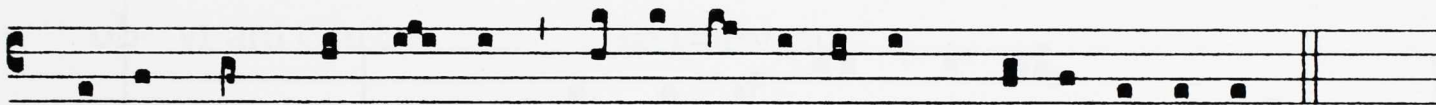
Quinque prudentes (W 434)

Quinque prudentes virgines acceperunt oleum in vasis suis

cum lampadibus me-di-a autem nocte clamor factus est

ec-ce spon-sus ve-nit ex-i-te obvi-am Christo Domino.

Muziekvoorbeeld 3

Bovenstaand is een antifoon, die dezelfde tekstcombinatie bevat maar van jongere datum is. We treffen deze melodie aan in het handschrift Worcester, gedateerd circa 1230³. Geschreven in de zevende modus, maakt deze melodie een joyeuze indruk. Kort na het begin wordt de dominant bereikt en er wordt verder gestegen naar de hoge sol, om daarna even te steunen op de dominant re. Moeiteloos keert de melodie middels een open kwintsprong naar beneden, terug naar de grondtoon. Door zo kwistig, al in het begin de brede ruimte te bespelen, is het niet meer mogelijk het contrast tussen vers 4 en 6 genoegzaam tot uitdrukking te brengen. Niettemin is de gewaagde inzet bij *media autem* krachtig genoeg om de aandacht te vestigen op wat volgt: *clamor factus est*. De componist benut de mi als bovenscande van de dominant.

In de derde zin waar opnieuw de band tussen tonica en dominant opvallend is, staat alles in dienst van het hoogtepunt van de tekst: *exite obviam*. De superdominant fa is nu nadrukkelijk benut om deze 'Sinnspitze' in de tekst in het volle licht te stellen. In dit gezang ligt de nadruk dus op het laatste deel van de tekst: 'gaat hem tegemoet, Christus de Heer'.

De combinatie vers 4 en 6 komen we ook in *alleluiagezangen* tegen. Het gaat hier om zogenaamde regionaal overgeleverde gezangen die duidelijk van latere datum zijn. In ons geval stammen de melodieën uit Zuid- of Midden-Italië of Zuid-Frankrijk. In het Graduale Romanum vinden we de melodie op deze tekst in het *Commune Virginum* (GT 502). We kunnen deze melodie vergelijken met een variant, die stamt uit Beneventum (Zuid-Italië)⁴.

Al-le-lu-ia.

Quin-que prudentes virgi-nes ac-ce-pe-runt o-le-um

in va-sis su- is cum lam-pa-di-bus

me-di- a autem noc-te cla- mor factus est

ec-ce spon-sus ve- nit ex- i- te ob-vi-am

Chris- to Do-mi-no.

Muziekvoorbeeld 4

In dit uitbundige gezang is de omvang ruim een octaaf: bij *clamor* wordt het octaaf zelfs overschreden. De identieke melodische inzet van het *alleluia* en van het vers is kenmerkend voor deze toonzetting. Het parallelisme tussen *media autem nocte* en *ecce sponsus venit* herinnert ons aan toonzetting van de communio. Maar ook hier wordt de overgang van het eerste naar het tweede deel in het vers door de klankuitbreiding ten volle benut

Het melodisch materiaal is hier al sterk geschematiseerd. Niettemin spoort dit gezang vooral met de communio in de aandacht voor het contrast tussen vers 4 en 6. Regionaal overgeleverde melodieën zijn onderling vaak variabel. Men zal ze stuk voor stuk moeten beoordelen.

Resp. Quinque prudentes Aken 2,117

Quinque pruden- tes vir- gi- nes ac- ce- pe- runt o- le- um

in va- sis su- is cum lam- pa- di- bus me- di- a autem noc- te

clamor factus est Ec- ce sponsus ve- nit ex- i- te

ob- vi- am Chris- to Domi- no.

Tunc sur- re- xe- runt omnes vir- gi- nes il- le

et ornaverunt lampa- das su- as. Ecce

The image shows a musical score for a responsory. It consists of six staves of music, each with a line of Latin text underneath. The notation is square neumes on a four-line red staff. The text is: 'Quinque pruden- tes vir- gi- nes ac- ce- pe- runt o- le- um', 'in va- sis su- is cum lam- pa- di- bus me- di- a autem noc- te', 'clamor factus est Ec- ce sponsus ve- nit ex- i- te', 'ob- vi- am Chris- to Domi- no.', 'Tunc sur- re- xe- runt omnes vir- gi- nes il- le', and 'et ornaverunt lampa- das su- as. Ecce'. There are double bar lines at the end of the third and sixth staves.

Math 25 ; 4, 6 V 7, Rep. 6b.

Muziekvoorbeeld 5

Interessant is een vijfde melodie, waar- schijnlijk nog van jongere datum die we aantreffen in de zogenaamde Codex Franco die zich in Aken bevindt⁵.

Deze melodie is te rangschikken onder het genre: responsoriegezangen. Deze gezan- gen zijn in die liturgie gekoppeld aan een lezing doch kunnen ook onderling een cyclus vormen rond een bepaald liturgisch thema. Het handschrift uit Aken stamt uit het einde van de dertiende eeuw.

Ook dit gezang is, evenals de melodieën in vb. 1 en vb. 2, geschreven in derde hoofd- modus (tritus). Evenals in de boven geci- teerde antifoon (vb. 2) is de melodie in do geschreven. Zou de schrijver in fa hebben geschreven, dan zouden er moeilijkheden zijn ontstaan met de subtonica: mi die klinkt als mi-bémol welk teken niet gebrui- kelijk is in de officiële notatie. Ook in dit responsorie blijkt de grondtoon tevens weer de centrale (moeder-)toon te zijn.

Vanuit die moedertoon stijgt en daalt de melodie. In ons geval is de stijgende werking opvallend. In het begin beperkt de melodie zich tot de kwart maar stijgt daarna meteen al naar de kwint. Dan, wanneer de tekst de kreet in de nacht laat klinken, beijvert de componist zich om het woord *nocte* speciaal te profileren. Bij het signaal *daar is de bruidegom*, wordt de dominant versterkt.

In het fragment *exite obviam Christo Domino* wordt het materiaal hernomen van *media autem nocte clamor factus est*.

Het vers heeft, zoals gebruikelijk is in latere tijd, haar psalmodisch karakter verloren en is doorgecomponeerd. De karakteristieke terugkerende wending in de hoofdmelodie, do-re-fa wordt hier opnieuw benut.

De toevoeging van het bémolteken is in Codex Franco niet consequent.

Het teken wordt alleen incidenteel geplaatst daar waar men klaarblijkelijk in de praktijk verkeerd ging zingen. In de interpretatie zal men consequent dienen te zijn en de subtonica niet mogen zingen als een leidtoon.

De toegevoegde waarschuwingstekens bij *lampadibus* en *clamor* geven dat aan. De grondtoon do staat in relatie met de fa zodat in het geval van de herstelde si een verminderde klank hoorbaar wordt (si-do-re-fa). Dat moet vermeden worden. We mogen dus zeggen, op basis van deze analyse, dat ook de samensteller van dit gezang zich heeft laten inspireren door de tekst en de intensiverende werking van de tekst in klank heeft uitgedrukt.

Als laatste gezang drukken we een melodie af waarin meerdere verzen tot één collage zijn samengevoegd en waarin de verzen 4 en 6 een belangrijk onderdeel vormen. Dit gezang treffen we opnieuw aan in het Engelse handschrift uit Worcester. De samensteller heeft gepoogd in één geheel de betekenis van de parabel weer te geven.

De essentie is dat de waakzame meisjes mogen binnentreden in het bruiloftsfeest. Opvallend is dat het eerste vers trouw blijft aan de grondtekst uit de Vulgaat:

(Tunc) simile est regnum caelorum decem virginibus: quae accipientes lampadas suas exierunt obviam sponso et sponsae (vers 1)

De context is immers een bruiloftsfeest waarin bruid en bruidegom het middelpunt zijn. In de vertalingen die ik erop nageslagen heb, gaat het - in overeenstemming met de Griekse grondtekst - steeds alleen om de bruidegom! Daarna volgt de constatering dat er verstandige en dwaze meisjes zijn (vers 2):

quinque autem ex eis fatuae erant et quinque prudentes (vers 2)

De reden om ook de onverstandige meisjes ter sprake te brengen wordt echter niet gegeven. Dat staat in vers 3, dat hier niet geciteerd is. De samensteller van de tekst springt nu over naar vers 6 zoals dat voorkomt in alle boven geciteerde melodieën. Hiermee komt het tweede hoofddeelte van de tekst in beeld:

media autem nocte clamor factus est ecce sponsus venit, exite obviam ei (vers 6)

Dan in het derde hoofddeel grijpt de samensteller van de tekst terug op vers 4 waarmee de andere melodieën zijn begonnen. De inhoud van dit vierde vers is al ter sprake gekomen in vers 1 maar nu wordt het verbonden met het slot van de parabel, vers 10 waarin staat dat de verstandige meisjes binnen mogen in de bruiloftszaal.

prudentes autem (vero) virgines acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus (vers 4)
et intraverunt cum eo ad nuptias (vers 10b)

Het is inderdaad hun geluk dat ze olie in hun lampen hebben: hun waakzaamheid wordt beloond. De meegebrachte olie is het teken van het feit dat ze hun Heer verwachten. Nu mogen ze binnen: *et intraverunt cum eo ad nuptias*.

Dat de anderen op dat moment naar de markt zijn om olie te kopen en dat de deur gesloten wordt, wordt niet vermeld. Het gaat opnieuw om het positieve element van de parabel.

De melodie, in de eerste modus, doorloopt de ruimte van een octaaf, van la tot la met als centrale toon re.

Si-mi-le est reg-num cae-lo-rum de-cem vir-gi-ni-bus :
que ac-ci-pi-entes lampadas su-as ex-i-e-runt obvi-am
sponso et sponse. Quinque autem ex e-is fa-tu-e erant
et quinque prudentes medi-a au-tem noc-te cla-mor factus est
ecce sponsus ve-nit, ex-i-te ob-vi-am e-i
prudentes au-tem virgi-nes acceperunt o-leum in va-sis su-is
cum lampa-dibus et intrave-runt cum e-o ad nuptias.

Math 25 ; 1-2, 6, 4, 10

Het eerste hoofddeel vormt de expositie van het geheel, de situatieschets. Dan volgt het schakelmotief: de stilte van de nacht wordt plotseling doorbroken met geroep. De belangrijkste woorden *autem nocte* en *clamor* worden afzonderlijk gearticuleerd.

Bij *ecce sponsus venit* echter wordt voor het eerst de hoge do als superdominant bereikt. In het derde hoofdgedeelte vanaf *prudentes autem virgines*, wordt duidelijk aangeduid dat het de verstandige meisjes zijn die dankzij het licht dat zij dragen mogen binnentreden. Hier komt de essentie van de gehele vertelling nadrukkelijk naar voren.

Door ons te beperken tot de speciale relatie tussen vers 4 en vers 6 zijn andere gezangen buiten beschouwing gebleven.

Want de parabel komt nog in talloze andere gezangen ter sprake, met letterlijke citaten maar ook in bewerkingen die in de liturgie worden ingezet om de liturgische catechese te verdiepen.

De bestudering van bovenstaande gezangen is voor mij weer een tastbaar bewijs dat de liturgische muziek selectief met teksten omgaat en daarmee ook haar eigen exegetische inbreng heeft in de verkondiging. De wijze waarop de teksten zijn gekozen en soms gecombineerd zijn is bepalend voor de klankvorming die hieraan trouw dient te zijn.

NOTEN

- ¹ De volledige tekst van de Hebreeuwse Bijbel en het Nieuwe Testament, vertaald door Pieter Oussoren, Skandalon, Vught, 2004, p. 1261.
- ² Liber Antiphonarius, deel I, De tempore. Solesmis MMV.
- ³ Pal. Mus. XII, ed. Herbert Lang en Cie Berne, 1971, herdruk van Solesmes 1922.
- ⁴ Pal. Mus. XXII, Antiphonaire Monastique, Bénévent, Bibl. Cap. (XII-XIII s.)
- ⁵ Antiphonale des Franco, Aachen Domarchiv no 20 (1300-1400).

Dr. Alfons Kurris (1935) is pastoor van de Onze Lieve Vrouwekerk te Maastricht. Hij studeerde te Rome aan het Pontificio Instituto di Musica Sacra bij prof. Eugene Cardine, monnik van Solesmes en grondlegger van de semiologische wetenschap. Hij promoveerde op het neumenschrift van Codex Angelica (Bologna, elfde eeuw) en geldt als specialist van dit handschrift. Kurris was tevens docent Gregoriaans en kerkmuziek aan het Maastrichts Conservatorium.

Onder zijn supervisie werd in 1994 de Schola Maastricht opgericht.

Het staan tijdens de gebeden in de liturgie

Onze Kerk is een zittende Kerk.

Triest maar waar: er wordt in de liturgie zoveel mogelijk gezeten.

In dit artikel wil ik ingaan op het belang van het staan als liturgische handeling.

In 1961 publiceerde Josef Andreas Jungmann S. J. een klein boekje onder de titel 'Die Liturgische Feier'. In dit boekje doet de grote liturgische geleerde een aantal interessante uitspraken. Allereerst benadrukt hij het gemeenschapskarakter van de kerkelijke liturgie¹. Dit is een belangrijk uitgangspunt met verstrekkende consequenties². Want als mensen gezamenlijk liturgie willen vieren, kunnen ze daar niet zo maar mee beginnen. Er is structuur nodig. De structuur moet coördinatie en gemeenschappelijk handelen mogelijk maken.

Ten tweede stelt hij dat voor het privégebed geen structuur noodzakelijk is. Iedereen kan zo maar en zonder uiterlijke vormen tot God bidden. Eigenlijk zijn er zelfs geen woorden nodig. Jungmann haalt dan een tekst uit het boek Daniël aan³. Hij verbindt hieraan de notie dat wanneer een heilig verlangen ons aangrijpt, we niet noodzakelijk naar bepaalde woorden - of zelfs naar goed gestructureerde zinnen - hoeven te zoeken. Bij de liturgie van de Kerk is dit natuurlijk ondenkbaar. Zonder structuur is geen gemeenschappelijk handelen mogelijk.

Jungmann gaat er dus vanuit dat liturgie structuur, ordening behoeft. Dat lijkt mij volkomen terecht, al zullen sommigen opperen dat de Heilige Geest zich niet door structuur zal laten 'kooien'.

Structuur kan ook een veruiterlijking van de liturgie betekenen, in de zin, dat het

gecoördineerd handelen mogelijk maakt zonder inhoud, d.w.z. zonder bidden. Dit is waar, maar het laat onverlet dat als een groep mensen bijeenkomt die elkaar in principe niet hoeven te kennen, er een bepaalde mate van ordening moet zijn om alle neuzen dezelfde kant op te krijgen. Liturgie is immers geen gezellig samenzijn waarbij elke neus kan doen en laten wat hij wil. De lat ligt hoger. Liturgie is een gemeenschappelijk bidden tot God en daarvoor is ordening nodig.

Hoe zit die ordening er dan uit? Hier gaat het hele boekje over. Ik wil echter inzoomen op een bepaald aspect van deze ordening. Jungmann bespreekt in hoofdstuk 4 'Het Hoofdschema van de liturgie' namelijk een soort basisplan van de liturgie. Volgens Jungmann is dit schema vanaf de derde en vierde eeuw in het Christendom werkzaam⁴. Het liturgisch bidden bestaat vanaf deze tijd bijna altijd uit drie elementen. Het schema begint met een lezing. God neemt het initiatief en spreekt ons toe. De liturgie wordt als het ware door God in gang gezet. De lezing krijgt een antwoord in ons hart. Het antwoord kan de vorm aannemen van een stilte of een gezang. Vervolgens mondt dit uit in het gebed. Het gebed is vaak uit twee onderdelen samengesteld. Het eerste onderdeel is het gebed van het volk en het tweede is het gebed van de priester. Schematisch krijgen we dan het volgende beeld.

1. **Lezing;** *initiatief van God*
2. **Stilte of gezang;** *bezinging door de mens*
3. **Gebed;** *antwoord van de mens tot God*

Jungmann stelt nadrukkelijk dat het derde onderdeel het belangrijkste is. We zijn in de kerk bijeengekomen om te bidden. Daar kunnen we niet zomaar plompverloren mee beginnen. God moet ons eerst uitnodigen. Deze uitnodiging moeten we overwegen en dan pas kunnen we bidden. Het bidden is het hoogtepunt van de cyclus. Om dit laatste te onderstrepen, is het heel passend om in ieder geval bij het gebed te staan. Bij de lezing zitten we meestal. Als we zingen staan we in veel gevallen. Maar het is heel gek om - nadat we staande gezongen hebben - bij het gebed weer te gaan zitten. Onze houdingen in de liturgie zouden de betekenis van de handelingen moeten onderstrepen en het mag duidelijk zijn dat dit bij 'zitten' niet gebeurt. Integendeel. Als we gaan zitten bij het gebed geven we te kennen, dat dit gebed ons niet veel interesseert, terwijl het eigenlijk het hoogtepunt van de cyclus zou moeten zijn.

De cyclus lezing - gezang - gebed kan incompleet (of zelfs overcompleet) in de liturgie voorkomen. Een incomplete cyclus wordt soms veroorzaakt door het feit dat het gezang of het gebed na de lezing wegvalt. Een mooi voorbeeld van een overcomplete cyclus is te vinden in de Tridentijnse Mis. Hierin werden na de (eerste) lezing twee gezangen gezongen: het graduale en het alleluia. Hierna klonk het Evangelie. Dit kan verklaard worden door het feit dat in de Romeinse liturgie in de vijfde eeuw één lezing kwam te vervallen. Men schrapte dus een lezing maar behield wel beide gezangen. Het wonderlijke is dat deze praktijk eeuwenlang is volgehouden.

Paaswake

Als we vervolgens naar de liturgie kijken, kunnen we volgens Jungmann op tal van plaatsen zijn grondstructuur terugvinden. Allereerst richten wij ons op de Paaswake. In de Paaswake zien we in de Dienst van het Woord een aantal malen het grondschema

van Jungmann voorbij komen. De Paaswake bevat maar liefst negen lezingen, het eerste element. Zeven lezingen komen uit het Oude Testament en twee uit het Nieuwe. De eerste acht lezingen⁵ worden gevolgd door een canticum⁶, het tweede element. Elk canticum wordt vervolgens gevolgd door een gebed. In de Paaswake zien we dus een bijzonder gaaf voorbeeld van Jungmanns grondstructuur. Wetenschappelijk onderzoek heeft uitgewezen dat de Paaswake oorspronkelijk zelfs uit twaalf van dergelijke cycli bestond.

Vespers

Kijken we naar het officie dan treffen we vaak een soortgelijke structuur aan. Laten we de vespers eens ter hand nemen. Ongeveer in het midden van de vespers - na de hymne en de psalmodie - is er een lezing, vaak een korte lezing. Deze wordt altijd gevolgd door een responsorium, het tweede element van Jungmann. Na het responsorium klinkt het Magnificat, een ander element zou je zeggen, maar in feite wordt hier de zanglijn doorgezet. Het Magnificat is immers een Canticum Evangelicum, een Evangelisch loflied. In het Liturgia Horarum staat er zelfs bij: *Exultatio animae in Domino*, jubel van de ziel voor de Heer. Het feit dat het Magnificat dus antifonaal gezongen wordt, mag ons niet op het verkeerde been zetten. Het is een gewoon loflied. Als het Magnificat beëindigd is, worden de preces gezongen. De preces zijn het gebed van het volk. Ook het Onze Vader dat op de preces volgt, behoort hiertoe. Het gebed van de priester besluit de cyclus. Ook hier dus een mooi voorbeeld van Jungmanns grondstructuur.

Mis

De Mis is echter de beste vindplaats van Jungmanns grondschema. De Romeinse Mis is een wonder van structuur; eenvoudig en overtuigend.

Het feit dat het grondschema van Jungmann zo'n belangrijke rol speelt in de architectuur van de Mis, is wellicht een belangrijke factor bij de overtuigingskracht.

Als eerste werpen we een blik op de openingsriten. Deze zien er als volgt uit:

Begroeting
Schuldbelijdenis
Kyrie
Gloria
Collecta

Ook hier kunnen we het grondschema van Jungmann herkennen. Begroeting en schuldbelijdenis kunnen we beschouwen als een initiatief (uitnodiging) van God bij monde van de priester. Toegegeven: geen lezing, maar dan toch wel een uitnodigende handeling. Het antwoord hierop bestaat uit twee gezangen. De cyclus besluit met de collecta van de priester. Dit gebed moet alle aandacht samenbrengen voor het volgende onderdeel van de liturgie en vormt het hoogtepunt van de openingsriten. Het is de samenvatting. Als iedereen bij de collecta gaat staan, wordt dit ook zo gevoeld. Nu wordt vaak het gloria als het hoogtepunt van de cyclus ervaren, zeker als er een mooie meerstemmige zetting wordt gezongen. Toch zou de priester er alles aan moeten doen om de collecta het hoogtepunt van de eerste beweging te laten zijn.

De Mis vervolgt dan met de Dienst van het Woord.

Lezing 1
Gezang
Lezing II
Gezang
Evangelie
Preek
Credo
Preces

Als we deze structuur bezien valt op dat op de lezingen wel een gezang volgt maar geen gebed. Na het Evangelie is een preek ingelast. Het Credo is het antwoord op het Evangelie. Het belangrijkste is echter dat de Dienst van het Woord wordt besloten door de gebeden van het volk. Dit zou dan het hoogtepunt van de tweede beweging moeten zijn, onderstreept door te staan. Ook helpt het als de voorbeden op overtuigende wijze gezongen worden. De priester besluit altijd de voorbeden. Dit is een liturgisch grondgegeven bij Jungmann.

Als derde onderdeel volgt de Dienst van de Eucharistie. Dit onderdeel bestaat eigenlijk uit een lang priesterlijk gebed met verschillende inlassingen. Jungmanns grondschema verdwijnt dan in detail naar de achtergrond, maar tilt de structuur in z'n geheel wel op een hoger plan. In de Dienst van het Woord hebben we voornamelijk gelezen en gezongen. Dit leidt eindelijk tot het Eucharistisch Gebed.

De Dienst van de Eucharistie mondt uit in de Communieriten. Belangrijk is dat dit onderdeel besluit met een gebed door de priester. Dit zou niet als een aanhangsel van de communio moeten fungeren maar als een gebed dat op waardige wijze een langere beweging afrondt. Als iedereen staat bij het gebed, wordt dit eenvoudiger te realiseren.

Zo biedt de Mis vele voorbeelden van de grondstructuur van Jungmann. Helemaal verwonderlijk is dit natuurlijk niet want zijn ideeën hebben een belangrijke rol gespeeld bij de totstandkoming van de nieuwe ordo van Vaticanum II.

Conclusie

Jungmanns centrale these is dat de liturgieviering - en dan in de eerste plaats de Mis - uitmondt in het gebed. Het gebed begint met het bidden van de gewone gelovigen.

Deze these moet in het licht worden gezien van Jungmanns streven om voor de leken een volwaardige plaats in de liturgie in te ruimen. De normale gelovigen hebben in vrijwel alle tijden aandeel gehad in de lezing en de zang, maar als het in de liturgie op bidden aankwam, stonden zij buitenspel. Dat was het werk van de priester. Het Tweede Vaticaanse Concilie heeft zich uitgebreid met deze problematiek beziggehouden en de moderne Mis is daar het resultaat van.

In de moderne Mis is geprobeerd om de gewone gelovigen ook bij het bidden in de liturgie een actieve rol te geven. Het is jammer dat op veel plaatsen in Nederland deze actieve rol voornamelijk zittend wordt uitgeoefend. Het bidden is bijna altijd het hoogtepunt van een beweging en daarom zou bij een volwaardige participatio actiosa 'staan' meer gepast zijn.

LITERATUUR

Jungmann, J.A.: Die Liturgische Feier, Regensburg, 1961.

NOTEN

- ¹ Het Romeinse Missaal bevat nog aanwijzingen voor een Missa sine populo.
- ² Voor ons is dit bijna een open deur, maar in 1961 met het Tweede Vaticaanse Concilie nog in aantocht was het gemeenschapskarakter nog verre van een voldongen feit.
- ³ Daniël, 9, 23.
- ⁴ Dit valt samen met de tijd waarin de Kerk - na het Edict van Milaan in 314 - zich een openbare liturgie gaat opbouwen.
- ⁵ De laatste lezing is het Evangelie, waarna terstond de preek volgt.
- ⁶ = een tractus.

Arnoud Heerings is redacteur van het Tijdschrift voor Gregoriaans.

Katholieke kerkmuziek in Es Groot

Het grapje met de naam van Siem Groot stamt uit een eerder levensperkje van de interviewer, uit de bestuurlijke kring van de Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging (NSGV). Ik herinner me nog de hilariteit en ook de opmerking uit de rijen naast mij dat het ook toen al een oude mop was.

De wandeling van het Utrechtse station naar de Plompetorengracht is voor mij een herhaling van zetten, stappen dus. Het toeval wil dat een deel van het hoofdbestuur van de NSGV juist op deze dag een vergadering heeft: dat maakte de déjà-vu-beleving compleet. Je wordt vrienden met die fascinerende mix van vrijwilligers, amateurs en professionals die zich inzetten voor de kerkmuziek van vandaag. In die sfeer vindt het gesprek plaats met de man die zich achtereenvolgens op het snijpunt van de lijnen verzuild - ontzuild, leek - klerikaal, Latijn - Nederlands, profaan - kerkelijk, amateur - professioneel gepositioneerd heeft.

Even bijpraten

Het eerste wat hij dus doet is mij bijpraten. Hoe de subsidiestromen werden gekanaliseerd, eerst via de mij bekende SNK, landelijke koepel voor vocale amateur-muziek (waaronder de kerkmuziek), vervolgens Unisono (ook instrumentele amateur-muziek) en met ingang van dit jaar Kunstfactor: niet alleen muziek, maar ook dans, theater, beeldende kunsten en schrijven. Het past in de seculariseringgolf die over en door onze generatie is heengegaan. Het aandeel van de katholieke kerkmuziek, het werkdomein van Siem, is dus stelselmatig afgenomen. Iets daarvan wordt weerspiegeld in de ruimte waarin het gesprek plaatsvindt, paradoxaal genoeg meer gelijkend op een biecht- of retraitekamertje dan de werkkamer die ik me van de NSGV-tijd herinner.

Kop van Noord-Holland

We gaan eerst verder terug in de tijd. Siem werd geboren in Krommenie in 1941, als tweede van zeven kinderen. Hij kreeg de liefde voor de kerkmuziek met de paplepel ingegoten: zijn vader (geb. 1911) was kerkmusicus. Alle jeugdherinneringen van Siem stammen uit Heiloo, de plaats waar zijn vader vanaf 1946 tot zijn dood de katholieke kerkmuziek verzorgde. Alle avonden was zijn vader weg, elke avond een ander koor in een andere regio uit de kop van Noord-Holland. Vanaf zijn zevende zingt Siem mee in het jongenskoor: "we werden grootgebracht met Gehrels. Maar ik herinner me vooral die zaterdagavonden in mei, als wij tijdens het Lof mochten zingen, die wierook, de liturgie en die gebrandschilderde ramen, en ja hoor, ook het gregoriaans, gezongen vanaf grote vellen op de grote standaard, het 'Ave verum', maar ook Perosi".

Gregoriaans: mijn religieuze adem

Vanuit die positieve beleving van liturgie en kerkmuziek was het een logische stap dat hij op zijn twaalfde naar het kleinseminarie 'Hageveld' te Heemstede ging. Waarom hij de eerste jaren niet meezong in het koor, weet hij niet meer; wel dat hij zich voornam om in het laatste jaar als cantor van de schola te mogen optreden. En dat lukte, na een aanvankelijke, gevoelige afwijzing. Dat prikkelde: de ambitie iets te gaan betekenen in de wereld van de kerkmuziek, is geboren. Hij volgt al pianoles, is nu cantor en daar hoort ook het assistentschap scholadirectie bij. 'Jaren later, tijdens een studiedag in Maria ter Eem te Amersfoort, uitgelokt door Franse zang die werd gepresenteerd door een andere deelnemer, bracht ik de

waarheid van die seminarieperiode onder woorden: de gregoriaanse gezangen zijn voor mij de muzikale taal waarin ik mijn verhouding tot God beleef, zij zijn als het ware mijn religieuze adem. Maar toen was alles nog zo overzichtelijk: je leefde, woonde in dat taalspel van liturgie en gregoriaans'. En hij verplaatst zich weer in een moment van toen, in Clervaux, met die lichtval, die architectuur, die bepaalde akoestiek, dat alles samen. Of dat Invitatorium uit de dodenliturgie, zó stevig geoefend en toch dat missertje en niettemin: 'wat een beweging! Is het de re-modus van de Franken die ons zo beweegt? Maar het zijn voor mij toch vooral ook de teksten: die oproep, leidend tot de vraag en die weer tot het antwoord en bevrijding op het eind. Maar ik moet het wel zelf zingen! Of wel heel geconcentreerd kunnen luisteren, anders wordt het gauw zo saai'. Na het kleinseminarie volgt het grootseminarie: het aandeel van de muzikale taken neemt toe, de polyfonie komt erbij en hij wordt ook extern gevraagd, in tehuizen en het woonwagenkamp.

Siem Groot

De lessen van Jan Valkestijn vormen hem nog verder tot vocalist.

Ik ben geen toetsenist

Na de priesterwijding in 1965 is hij even kapelaan; na een jaar wordt hij weer teruggehaald naar 'Hageveld', als muzikleraar en surveillant. Op één voorwaarde echter: hij wil zijn bewezen talent verder ontwikkelen en laten bevestigen door gerichte studie. Hij kan kiezen tussen schoolmuziek in Amsterdam en kerkmuziek in Utrecht. Het wordt het laatste en dan geheel toegespitst op het vocale ('ik ben geen toetsenist'), van 1967 tot 1970. En weer komt, zoals in zoveel levensverhalen van katholieke voormannen en -vrouwen, die zeer scherpe scheidslijn vanaf het jaar 1966 naar voren: het omslagpunt van Latijn naar landstaal, van Hageveld als klein seminarie naar open college, van overzichtelijke zuilen naar toenevende secularisering. Siems functie evolueert ondertussen tot schooldecaan en prefect, terwijl zijn vak en studie hem ook in contact brengt met de pioniers van de Nederlandstalige kerkmuziek, zoals Duin, Huibers en Oosterhuis. In slechts drie jaren studeert hij af in de koordirectie.

Weer de kop van Noord-Holland

Na acht jaren sluipt er naar zijn gevoel teveel routine in zijn takenpakket, hij wil meer pastoraat met muziek erin of muziek met pastoraat. Het Diocesaan Pastoraal Centrum (DPC) Haarlem wordt gesprekspartner en gezamenlijk wordt besloten eerst een ruime periode van vier jaren pastorale praktijk in te lassen. En het lukt om in dezelfde kop van Noord-Holland waar zijn vader opereerde, de muziek even te laten voor wat die is en puur pastoraal werkzaam te zijn. 'Je leert er communiceren met de warme bakker, die ook koor en orgel erbij doet, en dat soort dingen. Maar geleidelijk voelde ik: ik word grijs van binnen, levenloos; kan ik wel celibatair blijven?'

In open gesprekken met onder andere het DPC komen zowel carrière als celibaat-kwestie aan de orde.

In 1978 volgt een aanstelling als stafmedewerker kerkmuziek bij het DPC. En na een van de vele cursussen muziek en liturgie komt Moniek zijn leven binnen. Als binnen die relatie kinderwens opkomt, vertrekt hij uit het bisdom/DPC en gaat hij solliciteren. Of het zo moet zijn: tegelijk met de intrede van de toenmalige ambtelijk secretaris van de NSGV, Jos Wilderbeek, neemt Siem diens positie over, in 1984. Een half jaar later trouwen zij en gaan, tot heden, wonen in Bunnik. Ze krijgen twee kinderen, Thom en Ceciel.

Subsidiestromen

De discussie over de scheiding tussen kerk en staat is nooit weggeweest. De ontzuiling vanaf de zestiger jaren is in 1984 zo ver gevorderd dat de subsidies voor alle kerkmuziek volgens een nette verdeelsleutel over de verschillende denominaties worden verdeeld. Zo ook betreffende de kerkmuziek, het werkterrein van Siem. Al spoedig wordt de vocale kerkmuziek ondergebracht bij de Stichting Samenwerkende Nederlandse Korenorganisaties (SNK). In 2001 vindt wederom een verbreding plaats: SNK wordt Unisono, behartiger van alle amateurmuziek, ook de instrumentele. En heden, in 2007, schuift alles weer een dimensie op: Unisono gaat op in Kunstfactor, voor muziek, dans, theater, beeldende kunsten en schrijven. Hoewel Siem tijdens al deze verschuivingen beleidsmedewerker RK-kerkmuziek blijft, schuift hij wel telkens mee, al is het alleen al door de steeds veranderende werkcultuur in dat oude, eerbiedwaardige gebouw aan de Plompetorengracht. Met name de laatste dimensieverbreiding heeft tot gevolg dat 'we een instelling zijn die in alles in de eerste plaats staat voor kunst, amateurkunst in ieders persoonlijk leven; ieder kind moet op een of andere manier,

actief of ontvangend, kunst hebben meegekregen. Einddoel: in 2020 moet kunst een geaccepteerd element zijn in ieders persoonlijk leven'. En dus moet Siem verder, moet alle kerkmuziek verder.

De koorpraktijk: GvL i.p.v. Usuaal

Siems leven is nooit zonder muziek geweest. Altijd al dirigeerde hij scholae, koren, orkestjes. De verhuizing naar Bunnik betekent een breuk in veel van deze activiteiten, maar ook de start van nieuwe initiatieven. Vanaf 1989 dirigeert hij het Thomaskoor te Huizen, in een nog jonge parochiekerk, met jonge koorleden die eigenlijk niets hebben met gregoriaans maar verder met heel veel juist wél. Op af en toe kleine stukjes in uitvaarten of 'Attende Domine' in de veertigdagentijd na, klinkt hier geen gregoriaans; er is geen beleid dat het gebruik van gregoriaans bevordert. Koor noch volk is erin getraind en ook de ruimte is er ongeschikt voor. 'Eerlijk gezegd, ik heb dat ook niet gemist. Eigenlijk al vanaf 1966 was ik voortdurend bezig met Nederlandstalige muziek en ik ontdekte dat dat de nieuwe uitdrukking is geworden van mijn geloof nu. GvL ('Gezangen voor Liturgie', de meest algemeen binnen de parochies verspreide bundel) wint het verre van het Usuaal. Ik voel me het meest geraakt door de antwoordpsalmen, grotendeels afkomstig uit het Abdijboek. Deze composities zijn letterlijk uit de bodem van beschouwende orden getrokken en uitgeprobeerd in hun getijden en eucharistievieringen. Die muzikale taal van het Abdijboek is me op het lijf geschreven en dus mis ik het gregoriaans niet.'

Gregoriaans:

repertoire van de wereldkerk

Maar binnenkort komt er een gesprek met het parochiebestuur, voor nieuw beleid. Dat wordt natuurlijk ook ingegeven door de huidige fusiegolf tussen de parochies.

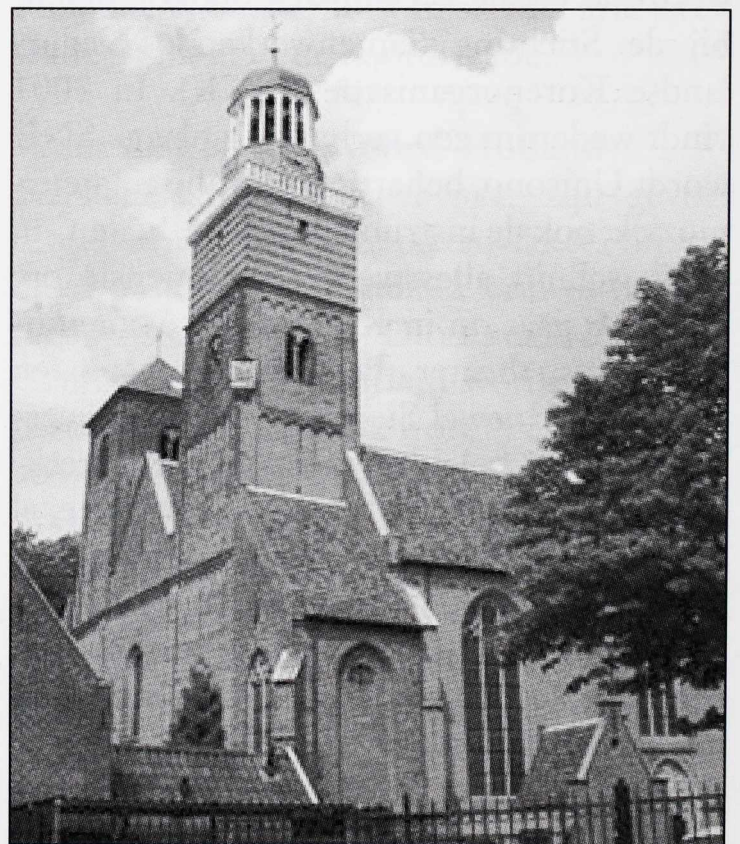
Er ontstaan kansen voor koren en gebouwen om zich te specialiseren, zodat er keuzemogelijkheden komen binnen een regio. 'Er moet nieuw beleid komen binnen de samenwerkende parochies. Er moet ook oog zijn voor het behoren tot de wereldkerk, en dus ook voor wereldrepertoire zoals het gregoriaans. Het Credo, Pater Noster, de Maria-antifonen: zij zouden overal moeten kunnen klinken, door jong en oud. De grootste weerstanden verwachten we bij ouders en pastoors. En waarom? Omdat er geen beleid is in deze. We moeten het van onderaf opbouwen, van jong tot oud, waarschijnlijk te beginnen met het kinderkoor, dan het gemengde koor en natuurlijk ook het jongerenkoor. We zitten al te denken aan een bundeltje gregoriaans voor kinderkoren.

Gregoriaans is onlosmakelijk gebonden aan de Latijnse liturgie en Latijn is de Roomse wereldtaal. Als het lukt om hele groepen jeugd gezangen van Taizé te laten zingen, moet dat ook lukken met het gregoriaans. Maar je moet willen, het dus beleidsmatig aan willen pakken en beginnen bij de jeugd. Gregoriaans kan een prachtige leerschool zijn, het is zo'n fascinerend repertoire!'

Ravenstein

Waarom Ravenstein, vraag ik aan Siem. 'Wat ik zei: mensen raken gefascineerd door het repertoire: de ruimte, de kracht, als iconen voor het luisterende hart, als vensters naar de eeuwigheid. En daar moet je een podium voor bieden: liturgisch dus en concertant. Het is heel kritisch om het juiste moment te kiezen, de juiste ruimten, kerkruimten natuurlijk, en de juiste momenten van de dag. Zoals in september vorig jaar, in de Nicolaikerkerk te Utrecht: een hele week festival, om 7.00 uur 's ochtends de Laudens, vijftig à zestig mensen telkens! Natuurlijk, het is liturgie, maar toch vooral een spirituele beleving. Een podium bieden dus, dat was het idee bij enkele heldere en

actieve geesten in de Amici Cantus Gregoriani (ACG). Vooral Paul Horbach blijkt een geweldige trekker en duwer. Naarmate dat idee verder vorm kreeg, groeide het uit tot een apart project. En toen pas ben ik gevraagd als voorzitter. Heel aardig om te doen, om te zorgen voor wat ik al noemde: een goede plek, een goede tijd, een goede context, zorgvuldige programmering. En het werd Ravenstein: een kerkelijk en historisch interessante plaats, in het weekend na Pinksteren op zaterdag en zondag, in twee kerken, een raadhuis en een (verkocht) klooster, een stadje dat niet te groot is, dat overstag kan gaan door de zich ontmoetende gregorianisten, dat de *schwung* kan laten zien van 'wat is hier aan de hand?'. Ben benieuwd of we het zo klein kunnen houden. We wilden twee dingen: een podium waar allerlei mensen, koren en ensembles die gregoriaans actief beoefenen, elkaar kunnen horen en ontmoeten, als collega's; en een podium waarop de kunst van het zingen, de vocaliteit van het gregoriaans tot zijn recht komt op meer dan gewoon niveau.'

Nicolaikerkerk Utrecht

De toekomst van het gregoriaans

Hiernaar gevraagd, staat pas echt de beleidsmedewerker Kunstfactor recht over-eind. Hij somt zonder haperen de punten op, stuk voor stuk rake klappen.

Laat ik de lay-out erop afstemmen:

- het gregoriaanse repertoire hoort thuis bij elke opleiding vocale kunst plus directie;
- laat het gregoriaans zich ook manifesteren in kleinere ensembles, zoals bijvoorbeeld 'Gregoriana' in de Obrechtkerk te Amsterdam;
- meer gregoriaans verweven in 'gewone' koorconcerten, door hetzelfde koor of een gastensemble;
- doorgaan met de specialisatiecursussen zoals die jarenlang gegeven worden onder auspiciën van ACG en SNK / Unisono / Kunstfactor;
- benut de kansen bij de parochiefusies om per regio ook gregoriaans-Latijnse vieringen te laten verzorgen.
In Huizen zou dat niet kunnen, maar in de prachtige akoestiek van Naarden bijvoorbeeld weer wel. Maar, dan moet je er ook in investeren!
- begin met de kinderkoren om op enige sleutelmomenten in de liturgie als parochie te kunnen getuigen dat we lid zijn van de wereldkerk;
- schroom niet om met je schola naar buiten te treden; het is kunst en als zodanig een weldaad voor de mensheid.

En Siem besluit met een blik in de nabije toekomst.

In juli 2009 komt 'Europa Cantat' in Nederland (in 2006 was de stad Mainz de gastvrouw). Wat zou het mooi zijn als ons land dan als sterke kant kan laten zien dat het goed is in jeugdig gregoriaans zingen.

Gerrit van Osch is redacteur van het Tijdschrift voor Gregoriaans.

Op 16 januari 2006 hield Jacqueline Elemans een voordracht voor de Gregoriaanse Academie naar aanleiding van het verschijnen van deel 3 en 4 van haar cursus Gregoriaans Zingen.

Dit is een bewerking van de voordracht, die op mondelinge presentatie en demonstratie was ingericht.

De Akademie-werkgroep heeft mij de vraag gesteld: kun je iets vertellen over de keuzes die zijn gemaakt bij het schrijven?

Toen ik erover nadacht, op welk moment welke beslissingen zijn genomen, en hoe die uitvielen, kwamen er twee typen naar voren.

Als eerste zijn daar de praktische keuzes. Een hele praktische keuze was bijvoorbeeld om alle notenvoorbeelden opnieuw uit te schrijven. Dat is geen geringe opgave: het is een gigantische discipline om met de 'Meinrad'-fonts te werken. Waarom heb ik er dan toch voor gekozen om alle noten opnieuw uit te schrijven?

De bronnen zijn: het Graduale Simplex, het Psalterium Monasticum, het Graduale Triplex en het Liber Hymnarius. Die boeken hebben elk hun eigen lettertype en layout. Bovendien, als je notenvoorbeelden scant, staan ze allemaal een heel klein beetje, maar zichtbaar, schots en scheef. Het ziet er rommelig uit als je op één bladzijde notenvoorbeelden uit verschillende boeken combineert. Om het er goed te laten uitzien moet je ze allemaal opnieuw uitschrijven in hetzelfde 'formaat', zoals dat tegenwoordig heet. Maar de prijs daarvoor is dat ik in deel 1 en 2 nog steeds drukfouten vind, ondanks het feit dat het boek inmiddels vijf jaar geleden verschenen is.

Toch zijn de praktische keuzes eigenlijk de minder interessante. De belangrijke beslissingen zijn gemaakt met betrekking tot de werkwijze en de opzet van de cursus. Al die keuzes zijn gemaakt lang voordat er een pen op papier kwam, namelijk tijdens de voorbereidende bijeenkomsten van de stuurcommissie, onder leiding van Siem Groot, in 1996 en 1997 op het bureau van de toenmalige SNK.

Daar werd een inventarisatie gemaakt van wat er aan studiemateriaal voor beginnende gregorianisten voorhanden was. Voor mensen met zekere muzikale ontwikkeling bestonden genoeg ingangen, zoals de Semiologie van Cardine en andere boeken. Er bleek echter weinig materiaal voorhanden voor diegenen die zonder muzikale voorkennis op volwassen leeftijd gregoriaans willen gaan zingen. Als belangrijkste kwam bij de inventarisatie de Ward-methode naar voren, bekend bij velen. De Ward-methode is echter bedoeld voor muziekonderwijs aan kinderen. Daarbij komt het bezwaar dat deze methode de ritmische interpretatie van Dom Mocquereau gebruikt, een interpretatie die inmiddels zelfs in Solesmes als achterhaald wordt beschouwd. Dus hebben we destijds geconcludeerd dat er behoefte was aan nieuw materiaal voor volwassen beginnende zangers.

Hoe breng je die geïnteresseerde mensen, die beginnende zangers, de liefde voor het gregoriaans, en ervaring in het zingen daarvan, bij? Mijn ervaring is dat iemand, die zich bij een bestaande schola aanmeldt, geen ervaring heeft maar vol enthousiasme binnenkomt dikwijls toch na een paar weken afhaakt.

Ergens mist hij of zij de aansluiting of het contact met de praktijk van de schola. Dat is jammer voor de persoon, maar ook voor de schola die er op zo'n manier geen nieuwe leden bij krijgt, zodat het proces van verjonging stagneert.

Zelf los ik dat op door iedere twee jaar een kenningsmakingsproject te organiseren, waar meestal vier tot zes mensen op reageren, waarvan er twee of drie uiteindelijk lid worden van de schola. Voor een formele cursus moet het lesmateriaal zó worden opgezet, dat mensen blijvend geïnteresseerd raken en aansluiting kunnen vinden bij een schola. Dat kun je vertalen naar 5 aandachtspunten:

1. waar begin je, wat is je uitgangspunt
2. waar wil je naar toe, wat is je einddoel
3. hoeveel tijd krijg je daarvoor
4. welke weg wil je daarbij bewandelen, welke methodiek gebruik je
5. welke hulpmiddelen staan tot je beschikking, welke didactiek gebruik je.

Het beginpunt is duidelijk: de cursisten hebben niet eerder in een koor gezongen, hebben een ongeoefend muzikaal gehoor, kunnen geen noten lezen. In de praktijk: kun je Vader Jacob zingen?

Het eindpunt is al minder duidelijk. Ideaal zou zijn, dat de ervaring van de cursisten het toelaat dat de scholaleider een gezang voorzingt en 'inzeept', daarbij aangevend wat de moeilijke plekken zijn en hoe je die goed kunt krijgen. Vervolgens bereiden de scholaleden het gezang thuis voor en komen de week daarna beslagen ten ijs terug. Dat is geen geringe eis, dat mensen goed noten kunnen lezen en een goed geheugen hebben waarmee ze thuis een gezang kunnen voorbereiden.

Die eis staat op gespannen voet met punt drie, de beschikbare tijd. En dan hangt het er maar vanaf of je eindresultaat primair is en dat je de cursus daarop instelt, of dat je het eindresultaat aanpast aan de beschik-

bare tijd en de te verwachten voortgang. In dat spanningsveld moet je een compromis sluiten. De SNK wilde graag een tweejarige cursus met vier blokken van 10 lessen elk. Ook het eindniveau werd gedefinieerd: de cursisten zouden in staat moeten zijn, introitussen en *communio's* met begrip te zingen. Dat staat met elkaar op enigszins gespannen voet, er worden eisen gesteld aan de werklust van de cursisten.

In de praktijk loop je tegen een aantal problemen aan. Allereerst is daar het probleem van de *taal*, het Latijn. Iedereen struikelt in het begin over de uitspraakregels van het Latijn. Sommige mensen zijn de kerkelijke uitspraak gewend, anderen zijn de klassieke uitspraak gewend, weer anderen zijn helemaal geen uitspraak gewend. Het moet geleerd en geoefend worden, en dat kost tijd. Niet alleen de uitspraak van de tekst als zodanig is belangrijk, maar in de semiologische benadering wil je die tekst ook begrijpen. Maar zelfs dan ben je eigenlijk pas halverwege, want je wil de tekst niet alleen woordelijk begrijpen, maar ook in zijn mogelijke betekenis. Als zanger wil je dat die betekenis je inspireert om dat gezang gloedvol tot klinken te brengen.

Een tweede probleem vormen *melodie en ritme*. We weten allemaal dat een melodie meer is dan een opeenvolging van zijn toonhoogten, een melodie bestaat bij de gratie van de relaties tussen de tonen. Dit geldt voor elke muziek, maar in het gregoriaans zijn de melodievormen anders dan bij latere muziek. Ook het ritme is anders dan wij van huis uit gewend zijn, het gregoriaans kent immers geen vaste maat. Net zoals bij meer bekende muziek, is de notatie dan ook niet meer dan een benadering van de melodie.

Bij *notatie* komen we meteen op een volgend probleemgebied.

Velen zeggen dat ze niet van blad kunnen leren zingen of noten leren lezen. Maar hoe hebben we allemaal gewoon lezen geleerd? Ik kan me het moment in de eerste klas van de lagere school nog herinneren dat ik de letters a - a - p las en als het ware in elkaar zag schuiven tot het woord 'aap'. Van losse letters ging je via woorden naar hele zinnen. Ik stel me zo voor dat het leren toontreffen en het leren noten lezen een vergelijkbaar proces zou kunnen zijn. Als je maar eenvoudig genoeg begint, dan zou het voor iedereen die heeft leren lezen te leren moeten zijn. Het is een kwestie van bewustwording. Dan toch toontreffen, de individuele toon als uitgangspunt? Nee, een melodie bestaat immers uit het verband tussen de noten. Dus geen letters, maar pictogrammen, geen noten, maar kleine melodieën.

Een laatste punt: mensen die nooit eerder hebben gezongen, weten niet hoe ze met hun *zangstem* moeten omgaan. Ook dat moet geleerd en geoefend worden.

Voor mezelf is dan de insteek dat ik een proces van bewustwording in gang wil zetten binnen elk van deze probleemgebieden. De beste manier die ik daarvoor ken is: om in het eenvoudigst mogelijke repertoire die problemen stuk voor stuk bij de kop te pakken, stap voor stap op te lossen, maar daarbij ogenblikkelijk ook te waken voor het ontstaan van een hokjesgeest en puur intellectuele kennis. We kennen allemaal de mensen in onze schola die precies weten wat er voor tekens op bepaalde plaatsen staan, maar niet in staat zijn om die met elkaar in verband te brengen en daar muziek van te maken.

In het ideale geval spreekt de lesstof niet alleen het verstand en de muzikaliteit van de cursisten aan, maar juist ook hun gevoel en hun enthousiasme, want dat is uiteindelijk datgene waar ze het voor doen.

Een van mijn scholaleiden drukte het als volgt uit: vroeger viel ik bij het luisteren naar gregoriaans in slaap, nu word ik helemaal wakker, fit en vief van het zingen.

Als je langs deze lijnen verder denkt, dan blijkt hoe waar dat oude cliché is: gregoriaans aan de bron van de westerse muziek. We zeggen het min of meer gedachteloos. Maar als je dan op zoek bent naar cursusmateriaal, komt die uitspraak ineens tot leven. Het is immers mogelijk om de problemen van de beginners te scheiden, apart aan te pakken, en dan het resultaat daarvan weer te integreren in het concrete zingen. We hebben de recitatieven en de psalmtönen, al dan niet met de bijbehorende responsen, die melodisch van kleine omvang zijn, eenvoudig zijn, zodat de volle aandacht kan gaan naar de tekst, de uitspraak en de betekenis ervan en naar het uitdragen van die betekenis.

We hebben toch de oude scheiding tussen syllabische, oligotonische en melismatische gezangen, in termen van nu: de eenvoudige typemelodieën van het dagelijks officie, vervolgens grotere antifonen van het officie, communio's en introitussen die samen de oligotonische gezangen vertegenwoordigen, en de grote responsoriale gezangen die melismatisch zijn.

Ook hebben we de classificatie van de octoëchos, die de omvang en de melodische taal van de gezangen verregaand reguleert. Het mooie daarvan is, dat alle gezangen, van de eenvoudige tot de meest gecompliceerde, bestaand liturgisch repertoire zijn. Het zijn geen stemoefeningen, en ook geen geforceerde vereenvoudigingen, daardoor ook niet bloedeloos. We kunnen ons door dat actuele repertoire, hoe eenvoudig ook, op ieder moment laten aanspreken: door wat de tekst ons te zeggen heeft en door de manier waarop de muziek dat tot uitdrukking brengt.

Het moge dan ook duidelijk zijn dat het een keuze is om steeds te putten uit het authentieke repertoire, niet uit het repertoire van het Rijke Roomsche Leven, waaruit een andere esthetiek spreekt dan die van het oude authentieke gregoriaans.

In de voordracht was dit het moment voor de overstap naar de praktijk. Het materiaal bestond uit de inleidingen op de delen en een keuze uit de gezangen waaruit de opzet van de cursus blijkt. Uit plaatsgebrek kan hier slechts een enkele illustratie gegeven worden. Uiteraard worden geïnteresseerden verwezen naar het boek.

Om te beginnen

Wat is gregoriaans voor een muziek, wat voor soort muziek tref je in het gregoriaans aan? We vergelijken de hymne *Ut queant laxis*, het recitatief *Deus in adiutorium meum intende* en een versierd gezang, het *Alleluia Confitemini* van de Paasnacht. Dat versierde gezang is aan het begin van een cursus natuurlijk niet om zelf te zingen, maar je kunt wel horen waar het naar toe gaat.

De eerste paar weken blijven we werken aan de hymne 'Ut queant'. De eerste week spreken we de tekst, reciteren hem, wandelen erop en leren viva voce de melodie aan. Iemand die geen wijs kan houden, valt bij het voor- en nazingen meteen door de mand. In de tweede les praat ik over notennamen. In de derde week komt de ademsteun erbij, die de noten tot zinnen maakt: draag de toon door over het einde van een regel. Het blijkt dat er bij het woord *solve*, *maak los*, vaak gestruikeld wordt. Is dat toevallig? Een leerling moet uit zijn oude gewoonten los gemaakt worden en nieuwe opbouwen. Tot slot kan de hymne gebruikt worden om intervallen te leren herkennen en te leren toontreffen.

Het recitatief 'Deus in adiutorium', de melodie voor de weekdays, is een recitatief op Do met één accent op *adiutorium*.

Hetzelfde komt terug bij *Alleluia*. Zo'n recitatief is bij uitstek geschikt om thuis te zingen en de ademstroom op gang te brengen. Ondertussen komt in deel 1 meer lesstof aan de orde. Het recitatief, in les 1 alleen met een accent, krijgt een zinseinde in les 2. Daarnaast de typemelodie van Do, die we zelf kennen als 6e modus, maar we noemen het **Do**-muziek. Er zijn een aantal korte gezangen, die we elk apart aanleren maar ook aan elkaar schakelen tot grotere vormen met een voorzanger en een schola. Ik geef het toe, het is een 'truc' om na een week of twee ook cursisten te vragen, voor te zingen. Cursisten leren zelfstandigheid, als docent kun je bij iedereen horen hoe het gaat, en iedereen blijft zingen in het heen-en-weer.

Figuur 1 (pag. 28) geeft een voorbeeld. De inleiding van de zegenbede, *Sit nomen Domini benedictum*, een dialoog met alleen een dalend zinseinde, en een antifoon, *In sanctis*, kunnen gecombineerd worden tot een minuscule gebed in responsoriale vorm.

Achtereenvolgens zingen we *V. Sit nomen - A. In sanctis - V. Ex hoc - A. In sanctis* enz. Het volgende hoofdstuk gaat dan over de **Re**, we bouwen dit hoofdstuk op dezelfde manier op als bij Do. Uiteraard volgt **Mi**, dan tweepoligheid.

Ook komt aan de orde wat je met toonhoogte kunt doen aan expressiviteit. Een mooi voorbeeld staat in *figuur 2*, (pag. 28).

De twee antifonen, Mi-modus, hebben hetzelfde aantal lettergrepen, dezelfde verdeling van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen. *Cantemus Domino gloriose* lijken hetzelfde woord- of spraakritme als *Laudate Dominum omnes gentes* te hebben.

Als je de melodieën vergelijkt, dan zie je dat ze maar op één punt van elkaar afwijken.

In het ene geval is *Domino* syllabisch, bij *Dominum* zien we een pes, en dat is geen drukfout.

Sit nomen Dómini benedíctum, R. Ex hoc nunc et usque in saéculum.
 Adiutórium nostrum in nómine Dómini, R. Qui fecit caelum et terram.
 In sanctis eius laudáte Deum.

Figuur 1

Als je die twee antifonen zingend met elkaar vergelijkt, dan blijkt dat ze een andere boodschap hebben. Bij de eerste antifofoon heb ik de neiging om sterk te eindigen, omdat ik het gevoel heb dat antifofoon naar *glorioso* toezingt. In de tweede antifofoon vraagt het woord *Dominum* door de pes meer aandacht en is het eind milder.

Discussie

Er is enig verschil van mening onder de aanwezigen over dat sterker en zachter.

Frans Mariman biedt een charmante oplossing aan om op semiologische wijze naar de tekst te kijken.

Iedereen stemt in met zijn voorbeeld, dat je de tekst *Cantemus Domino glorioso* op drie verschillende manieren kunt voordragen, dat je op verschillende manieren de klemtoon in de zin kunt leggen.

Jacqueline: Dat is nu net het leuke, dat je die vraag kunt stellen, en dat de melodie je antwoord geeft. Al bestaat de antifofoon slechts uit drie woorden, je kunt met beginnende zangers meteen de diepte in.

Louis Krekelberg vraagt: Wil je daar mee zeggen dat de melodie ook belangrijk is?

Jacqueline: dat melodie een eigen expressiviteit kan hebben.

Marie-Louise Egbers: is het vanuit de melodiebouw ook niet logisch wat je zegt? Want in het eerste geval vind ik *Domino* in zijn melodische structuur een doorgangsfunctie hebben, terwijl een pes altijd aandacht vraagt voor de tweede noot en daar naartoe zingt.

Jacqueline: Precies! Voor mensen die nog nooit eerder bewust muziek hebben gemaakt komt zo'n subtiliteit als een verrassing. Ook dit is zo'n punt waar bokken van schapen gescheiden worden.

Cantémus Dómino glorióse.
 Laudáte Dóminum, omnes gentes.

Figuur 2

al le lu u i ia a
 al le lu u i ia a

Figuur 3

Sommigen worden meteen geraakt, andere zeggen: waar maak je je druk om.

In de cursus wordt, zingend en ervarend, een repertoire aan type-melodieën opgebouwd, met aandacht voor de finesses van de voordracht. Dan komt het zingen van een volledige psalm aan de orde. Deel 1 sluit met een inleiding in liturgie, geschreven door Siem Groot, aangevuld met een aantal eenvoudige ordinarium-gezangen uit het Graduale Simplex en een aantal gezangen voor de Vespers. In de praktijk blijkt dat de Vespers dankbare gezangen zijn om te zingen, het responsorium breve van de Completen in de Paastijd, *In manus tuas*. Het is ook een stukje gehoor- en stemtraining: de liquescenten in de Alleluia-respons zijn niet overal gelijk.

We zingen met elkaar de antifoon *Ave Maria* en het *Magnificat*. Leermoment voor onszelf: tot nu toe hebben we alles met begrip voor de tekst gezongen. Bij zo'n bekende tekst als die van het Magnificat komen oude gewoonten weer boven, de subtiliteit is ineens zoek.

Discussie

Vanuit de academiëleden wordt opgemerkt dat er regelmatig een verschil bestaat tussen (kwadraat)notatie en uitvoeringswijze.

Jacqueline: Ik ben er voorstander van dat zangers zingen op de beweging van de hand van de dirigent. Notatie moet natuurlijk zo goed en duidelijk mogelijk zijn, maar heeft altijd zijn beperkingen, dat is bij meerstemmige en instrumentale muziek het geval en bij het gregoriaans niet anders. Cursisten moeten leren, met elkaar te zingen op de hand van de dirigent.

Dat is ook de reden waarom ik in de les graag geïmproviseerde vormen gebruik.

In **Deel 2** komt aan de orde hoe toonhoogte de tekst structureert, hoe liquescenten en episema's je helpen de tekst te begrijpen. Dan volgen een aantal hoofdstukken met voorbeelden van de verschillende groepen van drie en vier neumen, zoveel mogelijk aan de hand van kleine gezangen waar slechts één van die neumen in voorkomt.

Toch is dit tweede deel niet echt geslaagd te noemen, het was niet mogelijk om echte goede elementaire voorbeelden te vinden en een en ander goed te presenteren.

Deel 2 eindigt met een reeks voorbeelden waarin je kunt zien hoe vanuit een klein begin, vanuit het kale geraamte van een typemelodie (hier de typemelodie van de 6e modus), de gezangen steeds ingewikkelder worden door omspelingen, maar dat het herkenbaar dezelfde melodie blijft. Het begint bij *In sanctis* en eindigt met het offertorium *Domine convertere*.

Deel 3 en 4

Het plaatje bij de inleiding van het nieuwe boek, '*modaliteit*', is al heel instructief, (zie fig. 3, p. 28). Het is ontleend aan een negende-eeuwse muziektheorie, de *Musica enchiriadis*. De handgeschreven symbolen aan de linkerkant geven de intervallen aan. Degenen die Fred Scheyderbergs werk kennen, zullen onmiddellijk de daseia-notatie van het tetrachord erin ontdekken.

Daarnaast met drukletters een t voor een hele toon, een s voor een semi of een halve toon, en viermaal een in de 'notenbalk' geschreven woord *alleluia*, eindigend op elk van de vier slottonen. Het laat zien waar de hele en halve tonen gevonden worden in de diverse modi.

Deel 3 is een synthese en uitbouw van deel 1 en 2 aan de hand van de modusleer, ook om het van blad zingen te oefenen.

Deel 3 begint weer met het recitatief om te herhalen wat het karakter is van Do, Re en Mi.

Daarn wordt steeds een hoofdstuk aan een modus gewijd. Ieder hoofdstuk heeft eenzelfde opzet: eerst een Alleluia dat voor stemvorming gebruikt kan worden, dan een model-antifoon die de kwaliteiten van de modus demonstreert, een vesperpsalm, met meer antifonen die in die modus thuis horen, om te laten horen wat er in die modus allemaal kan.

Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van bekend materiaal. De do-antifonen uit de vorige delen heten nu '6e modus'. Ook de tweede modus is in zijn grondvorm reeds bekend, maar er zijn ook veeleisender gezangen in de tweede modus. Dan de eerste modus als combinatie van 6e en 2e modus; daarna de 8e modus, 4e modus, 5e modus, 7e modus en de 3e modus tot slot.

Het laatste hoofdstuk, hoofdstuk 40, behandelt gezangen die buiten de kaders van de modi vallen: we kennen natuurlijk allemaal de modus IV*, de Deuterus met de terts, dus de Sol-Mi-relatie. Ook kennen we de modus II*, de Sol-Re-relatie en psalmtönen met meer dan een reciteertoon.

In **Deel 4** wordt deel 3 nog eens over gedaan, maar dan op het misrepertoire (introitus en communio) gericht. In het eerste hoofdstuk worden de elementaire neumenvormen herhaald en samengevoegd tot grotere gehelen, waarbij de coupure wordt geïntroduceerd. Ook worden de meer bijzondere neumenvormen behandeld, de strofa, de (tilde-vormige) oriscus en de trigon.

Bij de keuze van het materiaal zijn de volgende regels gehanteerd:

1. Ik heb geprobeerd het zo eenvoudig mogelijk te houden.
2. Een gezang van een feest gaat vóór een gezang van een zondag of een weekdag en het Sanctoriale. Maar dat is niet helemaal consequent vol te houden, want sommige gezangen van de weekdagen zijn zó mooi, dat je hoopt dat iedereen ze op het repertoire neemt. Soms demonstreren die gezangen zo mooi wat je wil uitleggen, dat je ze gewoonweg niet kunt laten liggen.
3. Een korter gezang gaat vóór een langer gezang.
4. Een gezang dat één punt demonstreert gaat vóór een gezang dat meerdere punten in zich herbergt.

De reeks modi eindigt weer met de 3e modus (hoofdstuk 49). Het laatste voorbeeld in de reeks (nr. 430) is de communio *Benedicite*, een schitterend gezang.

Deel 4 besluit met een toegift. Hoofdstuk 51 geeft een inleiding in de melismatische muziek aan de hand van het *Alleluia: Dies sanctificatus* (2e modus) voorzien van diverse teksten die hetzelfde melisma laten zien. Het is leerzaam om te bestuderen hoe de diverse teksten met dat melisma omgaan, daar kun je van leren hoe dat melisma gezongen moet worden.

Tot slot wordt aan de hand van Missa XI in hoofdstuk 52 iets verteld over het Kyriale. Een en ander wordt ter plekke geïllustreerd met gezamenlijk gezongen voorbeelden.

'Gregoriaans zingen, een handreiking', door Jacqueline Elemans.

Beide boeken, deel 1+2 ISBN 90-72805-17-8, en deel 3+4, ISBN-13: 978-90-72805-24-9, zijn verkrijgbaar bij stichting Unisono, telefoon 030-233 5600.

Dit verslag werd opgetekend en uitgewerkt door Cyriel Tonnaer.

Hoogfeest

van Pasen

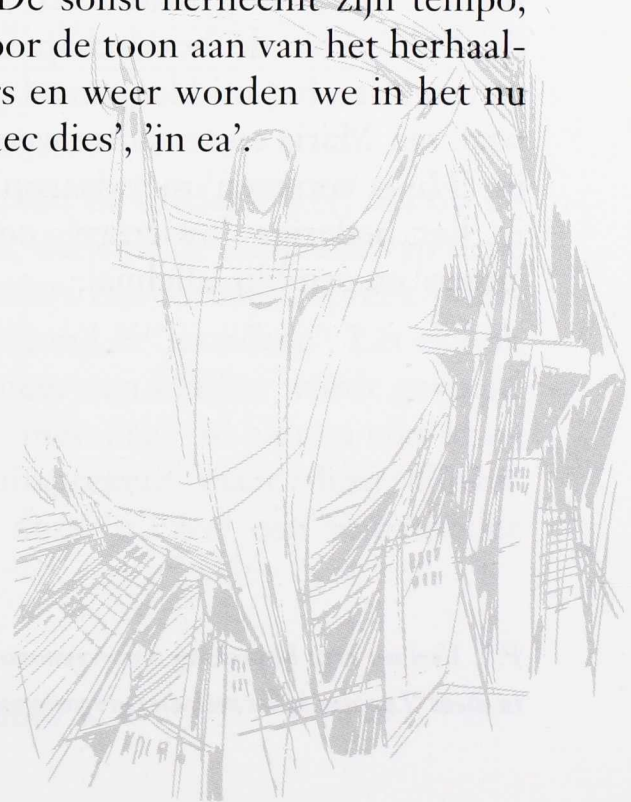
De lezingen van Paaszondag zijn alle uit het Nieuwe Testament: Petrus in zijn (oog)getuigenis over Pasen voor heidenen te Caesarea; Paulus, naar keuze in zijn brief aan de christenen van Kolosse of Korinte, beide keren consequenties trekkend uit het Paasgebeuren voor onze levensinstelling; tenslotte het Paasverhaal zelf van Johannes: 'op de eerste dag van de week kwam Maria Magdalena vroeg in de morgen...'. Historische figuren, hoofdrolspelers in de jonge kerk, staan ons te woord op deze ochtend.

Woord en toon van de **Intredezing** dringen bij ons binnen als vanuit een volstrekt andere wereld, geheel ontdaan van de kaders van tijd en plaats. Zij werpen ons in de onbewogen-beweeglijke stilte van de Heilige Drie-eenheid. We zijn oorgetuigen van de trinitaire dialoog, horen een bewering van psalm 138 (139). Eigenlijk wil die psalm zeggen: 'wat er ook gebeurt, ik voel Uw hand; Gij kent mijn diepste geheimen'. Maar vandaag is Christus zelf die ik-figuur: 'resurrexi' zegt Hij tegen zijn Vader: 'ik ben opgestaan en ik bevind mij nog steeds in Uw aanwezigheid; ik voel Uw hand; hoe wonderbaarlijk blijkt 'scientia tua', Uw wijs inzicht'.

De toonzetting speelt zich af in de zeer beperkte ruimte van hoofdzakelijk drie tonen, mi-fa-sol, af en toe eentje hoger of lager en slechts één keer nog een toon lager, bij 'mirabilis', wonderbaarlijk, om het diepe aan te geven van Uw wijsheid, 'scientia tua'. De melodie bouwt spanning op naar dat 'tua': we raken de boezem van de mysterieuze oerrelatie van Vader en Zoon. De beide alleluja's ronden af, naar het eind of naar een serie psalmverzen, het doet er

niet toe, we zitten in een uitsnede van de eeuwigheid. Zo begint Paasmorgen, na die heilige Paasnacht. Een nieuwe dag, een nieuw tijdperk breekt aan: resurrexi, ik ben opgestaan.

Op een melodie die we onder andere ook kennen uit de dodenliturgie, horen we in het gradualegezag van vandaag een variatie die juist op de kernwoorden 'haec dies' en 'quoniam bonus' ineens geheel origineel uit de hoek komt. En daarmee wordt het een uniek paasgezag: dit is de dag ('haec dies') die de Heer gemaakt heeft; laten we dus juichen en blij zijn op die dag ('in ea'), want Hij is goed, 'quoniam bonus'. Hier vallen de menselijke en goddelijke wereld even samen in het nu: vandaar die wat zware aanzet in het begin, meteen gevolgd door een bijna dronken vreugderoes, op weg naar het solovers, naar 'quoniam', wánt... De zang klinkt bijna onmogelijk hoog, puur en alleen om het volgende woord, 'bonus', alle ruimte en sier te gunnen van het overvolle hart. De solist herneemt zijn tempo, biedt het koor de toon aan van het herhaalde beginvers en weer worden we in het nu gedrukt: 'haec dies', 'in ea'.

Augustinus (omstreeks 400) omschrijft het jubelen van het **Alleluia** als: 'overmand door vreugde geen woorden meer kunnen vinden, de lettergrepen van de woorden laten voor wat ze zijn en je verliezen in jubelklanken'. Met kwintsprongen, eerst sol-re ('alleluia'), vervolgens in het vers een slag hoger ('immolatus', re-sol-la), krijgt de jubel iets ongemakkelijks, nog eens versterkt door de herhaling van het notenpatroon beide keren. Het is niet zozeer een natuurlijke jubel dan wel de bazuinstoot bij een sacraal-ritueel gebeuren: we vieren het grote geheim van 'ons Paaslam dat geslacht is'. In veel handschriften volgt na dit vers nog een tweede, zoals we in de communio ook zullen horen: Paulus' aansporing het Paasfeest te vieren met het zuivere brood van reinheid en waarheid. Een jubel met een boodschap dus. We staan even oog in oog met de engel van het graf.

In de Middeleeuwen is men op de jubel-'a' van alleluia liederen gaan componeren, zoals het Victimae paschali. Dat was overigens een ander alleluia, van de vijfde zondag van Pasen: 'Christus resurgens'. Inhoudelijk sluit het Victimae paschali echter mooi aan bij wat we aan sacraals al hoorden. Het schakelt lenig om naar een stukje onversneden theater in dialoogvorm. Het is een soort drieluik: eerst de boodschap in een hoge zetting, dan het middenpaneel met het verhaal van Maria en tenslotte weer de hoogte in: 'Hij is verrezen' met daarop de afbouw in het nederige 'miserere', een dankbaar 'amen' en een blij 'alleluia'.

Na de trinitaire (Intrede), de spirituele (Graduale) en de sacrale (Alleluia) sferen geproefd te hebben, wordt ons nu de kosmische dimensie opgediend.

De offerandezang schildert Gods geweldige ingrijpen: de aarde beefde ('terra tremuit'); hoor hoe de lijn van het lied omhoog getrokken wordt naar het simpele woordje 'et' om de stilte en de vrede van het erop volgende 'quievit' aan te duiden. Dan springt de melodie weer omhoog bij 'resurgeret' en 'iudicio': bij God die opstond ten oordeel. Het alleluia sluit af, wiegend, niet zo hoog meer, ons stil makend, tot mediteren bereid.

Zoals gezegd: de communiezang heeft dezelfde tekst als het alleluia, hier nog met het tweede zinsdeel, dat zo treffend past bij de communie. Maar wat een verschil tussen beide melodieën! De communio laat zich zeer lenig en snel zingen, met vluchtige guirlandes op sommige onbeklemtoonde lettergrepen ('nostrum', 'immolatus'); een tweede zin die vol golfjes zit en voortstuwt naar het drievoudige Alleluia: het eerste nog rustig positie kiezend, het tweede al crescendo en het derde uitgelaten vrij. En na elk psalmvers danst de vreugdebode opnieuw, ons enthousiasmerend op onze levenstocht.

P.S. Veel uit deze bespreking is overgenomen van of op zijn minst geïnspireerd door Dom Gajard in diens 'Les plus belles mélodies gregoriennes' (Solesmes 1985), pag. 139-149.

Forum - een interactioneel gebeuren

Spontane reactie op blanco pagina?

Van iemand die behoort tot de selecte kring van voormannen die niet weg te denken zijn uit de geschiedenis van de katholieke kerkmuziek van vóór en na Vaticanum II, mgr. Jan Valkestijn, ontvingen wij de hierna volgende bladvuller.

Is dit tevens subtiel commentaar op de blanco bladzijden die soms in onze afleveringen verschijnen? Laten we het als zodanig zien en zijn bijdrage plaatsen in de rubriek 'Forum', die immers bedoeld is voor u, kritische en aandachtige lezeres, lezer. Zie dit tevens als aansporing voor u allen om uw commentaar op onze teksten door te mailen, het maakt dit tijdschrift zoveel levendiger! En hier komt dan de bijdrage van Jan Valkestijn:

Wellicht hebt u bij de opmaak van uw (zeer gewaardeerde) tijdschrift wel eens een 'bladvulling' nodig. In mijn oude paperassen kwam ik een klein bundeltje tegen met onder andere bijgevoegd citaat. Ik dacht dat het wellicht een plaatsje in uw blad kon vinden. Zo niet, beschouw de povere inhoud dan als een noodzakelijke stimulans voor uw gestage aandacht voor de gregoriaanse zang.

Met vriendelijke groeten,
Jan Valkestijn.

Alle begin is moeilijk

In 1831 gaf de drukkerij van het bisdom Luik ten behoeve van haar seminaristen een traktaatje uit over het gregoriaans.

Kennelijk moest hun kennis daarvan vanaf de grond worden opgebouwd, te oordelen naar de elementaire zaken, waarvan hierna een klein citaat uit hoofdstuk 15(!): 'Over het plaatsen van de woorden bij de noten'.

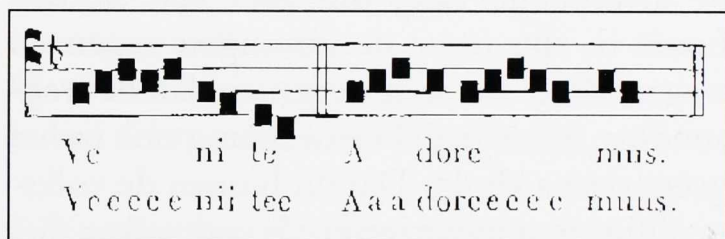
Regel 1: Geef iedere noot, in plaats van zijn eigen naam (ut, re, mi enz.), de lettergreep die eronder staat, samen met de klank ervan.

Afb. Valkestijn 1

Dus: in plaats van te zeggen 'ut', zeg: 'lau', in plaats van 'fa', zeg 'da' etc.

Regel 2: Als onder een aantal aan elkaar verbonden noten, slechts één lettergreep staat, herhaal dan de klinker of diphtong zoveel keer als er noten zijn, terwijl de afsluitende medeklinker pas op de laatste noot moet worden uitgesproken.

Afb. Valkestijn 2

Denk eraan, dat de medeklinker, die op de klinker volgt, dikwijls de uitspraak van deze klinkerverandert. Bijvoorbeeld: spreek 'mundum' uit als stond er 'mondom'. Let er ook op, dat wanneer een klinker wordt gevolgd door een 'n', men deze 'n' niet na elke klinker moet uitspreken; maar deze klinker heeft (door deze 'n') wel een wat minder open klank.

(vert. Jan Valkestijn)

Verwijzing naar

Gregoriusblad 2006 nr. 4

De rubriek *Rite en muziek*, vier afleveringen bestaande uit telkens een liturgische en een muzikale toelichting, wordt in dit laatste nummer van 2006 afgesloten met 'Ga weg - Goddank', de slotriten van de eucharistie. Ad de Keyzer vraagt zich af: waarom zouden we God bedanken voor het feit dat we worden weggestuurd? Met *Ite, missa est* wordt duidelijk iets anders bedoeld: we laten God niet achter ons, in ons gaan ligt God juist vóór ons en gaan wij met hem mee, God zij dank. Zo beoogt bij de eucharistie de rituele handeling met de bijbehorende symbolen en symbooltaal dat de deelnemer aan de riten omgevormd wordt in het Lichaam van Christus, om zijn weg te gaan. Eucharistie leidt tot diaconie. In het vervolgartikel benadrukt Gerard Kock dat de afsluitende zang dus niet een slotlied hoort te zijn maar de gezongen zegen en wegzending. Eerst de zegen en dan de wegzending, zoals het al eeuwenlang ook in het gregoriaans klinkt. Dat dit binnen de volkstaalliturgie minder usance is, valt zeker niet te wijten aan het ontbreken van repertoire. En vervolgens behandelt hij meerdere composities. Hij sluit af met het advies om het slotlied nu ook weer niet geheel uit te sluiten maar laat het dan een intensivering zijn van zegen en zending, een lied dat ieder kan meezingen én dat diaconaal van inhoud is.

Willem Marie Speelman recenseert in heldere taal het proefschrift van Martin Hoondert 'Om de parochie. Ritueel-muzikale bewegingen in de marge van de parochie: gregoriaans, Taizé, jongerenkoren' (uitgave Abdij van Berne, Heeswijk 2006).

Een complexe titel die recht doet aan de complexiteit van het onderwerp. Hoondert begint met de constatering dat de kerk en kerkmuziek weinig mensen meer aanspreekt. Toch blijken velen geïnteresseerd te zijn in spiritualiteit en muziek. Juist in de marge van de kerk, dat wil zeggen op de markt te midden van individuen, zijn vitale bewegingen te vinden die de kerk alsnog present stellen in de samenleving. De eerste, wat taaiere hoofdstukken zijn gewijd aan de etnografische methode: genoemde bewegingen worden beschreven als praktijken waarvan de vorm en betekenis in eerste instantie worden gegeven door de beoefenaars zelfs, de zogenaamde 'toe-eigening'. De onderzoeker participeert enerzijds aan de betreffende beweging, en anderzijds neemt hij objectiverend waar, interpreteert hij: de zogenaamde 'benoeming'. De volgende hoofdstukken waarin de drie praktijken uit de subtitel worden beschreven, zijn lekker leesbaar: het onderzoek wordt een spel van toeëigening en benoeming. De auteur betoont zich een goede interviewer, wat interessante uitspraken oplevert, zoals van een zekere Kees: 'Gregoriaanse vespervieringen zijn absoluut liturgie; en dan kies ik als niet-godsdienstig man de kant van het geloof, waar gelovigen en niet-gelovigen elkaar soms vinden'.

De gregoriaanse praktijk benoemt de auteur vervolgens als een toe-eigening van de traditie, zoals Taizé devotioneel-ritueel en jongerenkoren als inductief worden benoemd.

Alle drie praktijken onderscheiden zich door hun eigen *sound*: in die sfeer voelen mensen zich thuis, verzamelen zij zich als het ware in varianten van kerk-zijn.

Het verrassende van de sound als verbindende kwaliteit is dat juist de muziek sfeerbepalend is en in zekere zin zelfs kerk en liturgie stichtend. Daarom moet volgens Hoondert de kerk deze ontwikkelingen in de marge volgen. Misschien zijn 'herevan-gelisatie' en dialoog wel niet effectief in de huidige culturele context; misschien is het beter je te richten op de revitaliserende bewegingen en je als kerk daarmee te verbinden. De marge kan de kern inspireren, bevruchten, vitaliseren. Maar dat kan alleen als de muziek de ruimte krijgt.

Van 'Gregoriana' ontving de redactie een exemplaar van de recentelijk door dit chant trio in eigen beheer uitgegeven cd 'Vokalensemble Gregoriana - Live in Leipzig'. De cd kan worden besteld door overschrijving van € 12,50 op bankrekeningnr. 2929878 t.n.v. R.F.C. van der Lof, Keulsevaartstr. 541, 1382 BZ Weesp, o.v.v. GregoDisc-03.

Indien iemand deze cd wil recenseren voor ons tijdschrift, dan kan zij/hij zich in verbinding stellen met de redactie; het exemplaar zal dan worden doorgestuurd.

***Van de redactie:** de redactie houdt zich aanbevolen voor verslagen van evenementen die iets te maken hebben met gregoriaans en van meer dan puur plaatselijk belang zijn. Kopij kunt u mailen, liefst per attachment in Word, naar de redactie.*

1. Vesper en Misviering te Geldrop

Van de secretaris a.i. van ACG, Paul Horbach, ontvingen we een e-mail, waaruit we het volgende citeren: 'Met deze e-mail wil ik U, als secretaris van de Stichting Amici Cantus Gregoriani, laten weten, dat mijn man en ik zeer hebben genoten van de prachtig gezongen Vespers en daarna van de H. Misgezangen door de Schola Cantorum, op zaterdag 2 december in onze kerk, de St. Brigida te Geldrop. Wij vernamen, dat de zangers uit verschillende delen van ons land afkomstig zijn en dat dwingt grote bewondering af! Omdat wij al op leeftijd zijn, kunnen wij niet meer deelnemen aan de door U georganiseerde activiteiten. Wij zouden het echter wel op prijs stellen om op de hoogte gebracht te worden, als de Schola Cantorum weer in onze omgeving zijn gezangen laat horen... Wij wensen U succes met Uw werk.

Met vriendelijke groeten,
(naam echtpaar bekend bij redactie).

2. Verslag van de Gregoriaanse Zang- en Ontmoetingsdag te Drachten op zaterdag 18 nov. 2006

Evenals vorig jaar werd de dag gehouden in het Karmelklooster te Drachten, ook dit keer onder auspiciën van de Vereniging voor Latijnse Liturgie (VvLL), afd. Friesland.

Er hadden zich ongeveer 55 liefhebbers opgegeven bij initiatiefnemer Fred Slijkerman, tevens coördinator van de VvLL. Bij binnenkomst kreeg men een boekje met het dagprogramma, de in te studeren gezangen en de liturgie. Om 10.30 u. was er in het klooster al een gezellig geroezemoes ontstaan rond de koffie en thee.

De deelnemers kwamen van verschillende scholae in het Noorden des lands: de Schola van Haren (*koorleider Gervan der Werf*), de Karmelschola en de Schola van de VvLL (*koorleider Hans Eijnsink*), de Schola Studenten pastoraat Groningen (*koorleider Frans Keverkamp*), de Vrouwenschola en de Mannenschola van Leeuwarden (*koorleider Wim Gosens*), de Schola Gregoriana Roden (*koorleider Anneke Poelsma-Draisma*), het Zuid Gronings Gregoriaans Koor (*koorleider TonTromp*). Daarnaast waren er nog enkele individuele deelnemers.

Om 11.00 uur werd men in de kapel welkom geheten. In het bijzonder mevrouw Jacqueline Elemans uit Egmond, die een lezing zou geven en pastoor J. Alferink uit Heerenveen, die tot besluit van de dag de Latijnse Eucharistieviering zou celebreren. De gang van zaken voor een goed verloop werd uitgelegd en de dirigenten (koorleiders) voorgesteld. Eerst werden onder leiding van Ton Tromp o.a. de acclamaties voor de slotviering gerepeteerd.

Hierna hield Jacqueline Elemans een 'aansprekelijke voordracht' over het Gregoriaans als biddend zingend instrument om daarmee de kracht van communicatie voor inspiratie te ervaren. Zij liet de deelnemers d.m.v. voorbeelden de veranderde inzichten zien en ondergaan door deze te zingen, bijvoorbeeld de Introitus 'Si iniquitâtes' (uit psalm 129). Daarna nam zij een aantal kleine antifonen van het officie onder de loep. Zij heeft ze in het boek 'Antifonen van het dagelijks officie CA 1000 AD' verwerkt en voorzien van commentaar. Ook bracht zij voor de beginnende Gregorianisten haar boeken 'Gregoriaans zingen, een Handreiking', deel 1 en 2 over de Gregoriaanse basismelodieën en deel 3 en 4 over de modaliteit en psalmodie, onder de aandacht. Enkele deelnemers hadden nog wat vragen die door haar naar tevredenheid werden beantwoord.

Haar inspirerende voordracht werd door de deelnemers zeer gewaardeerd.

Van 13.00-14.00 uur was er lunchpauze met broodjes, melk en karnemelk. Een ieder liet het zich goed smaken om vervolgens een ommetje te maken of de boeken-tafel te bekijken. Ds. J. Hofstra, beheerder van het mooie kloostergebouw, had in de 'Sacristie' een winkeltje ingericht. Hier waren o.a. cd's met Gregoriaanse gezangen en Gregoriaanse boeken tegen redelijke prijzen te koop.

Verkwikt waren allen om 14.00 uur in de kapel waar men in vijf groepen werd verdeeld. Elke groep had een dirigent, een lokaal en een zangopdracht. Per groep werd aan die zangopdracht, een onderdeel van mis XI en van de wisselende gezangen voor de 33e zondag door het jaar B, met overgave gewerkt. De zanggeluiden klonken door in de gangen, waar de voormalige kloosterzusters vanaf hun portretten tevreden toekken.

Na ruim een uur repeteren was er een welverdiende theepauze ingelast. Om 15.45 u. waren de deelnemers terug in de kapel. Daar werd door een aantal dirigenten een demonstratie gegeven van de verschillende vormen van dirigeren. Duidelijk werd gemaakt dat een goed samenspel tussen dirigent en koorleden een vereiste is om het maximale uit het koor te halen. Hierna werd tot 17.15 u. gezamenlijk gerepeteerd en uitleg gegeven over de liturgische gang van zaken bij de Latijnse Eucharistieviering met Gregoriaanse gezangen.

Aansluitend werden de leidinggevendenden, Ger, Frans, Jacqueline, Ton en Wim bedankt voor hun bereidheid en inzet, evenals Fred, Ton en Anneke voor hun initiatief en de organisatie van deze dag. Na een kwartier stilte in de kapel werd om 17.30 u. de dag beëindigd met de H. Eucharistieviering. Pastoor J. Alferink werd geassisteerd door twee acolieten en een misdienaar van de VvLL.

De deelnemers zijn pastoor Alferink zeer erkentelijk voor zijn sympathieke inbreng aan deze dag en voor de mooie wijze waarop hij de Latijnse Eucharistie celebreerde. Het was hartverwarmend om zo'n zinvolle prachtige dag zo mooi met elkaar te mogen eindigen. Na afloop werd er, onder het genot van een kopje koffie, nog even nagepraat. Om 19.00 u. keerden de deelnemers voldaan en tevreden huiswaarts.

Anneke Poelsma-Draisma

3. Het Klankkleurenfestival:

22 september - 1 oktober 2006

Afgelopen september vond in de Nicolaïkerk te Utrecht het Klankkleurenfestival plaats, een tiendaags festijn rond het halve

eeuwfeest van het Marcussenorgel. Er was veel te beleven en genieten; meestal stond het jarige orgel centraal, maar daar-

naast waren er zaken als koorzang of een kindervoorstelling, en ook niet-muzikale evenementen: een mediterrane diner, en de aankleding van de kerk met bijbelse bomen en planten: olijven druiven, acanthus, myrthe... Maar voor de liefhebber van gregoriaans was één programma onderdeel speciaal van belang: iedere dag opende om 7 uur met een laudendienst. Het festivalbestuur had mij al enkele maanden voor het festival gesproken en samen hebben we de mogelijkheden bekeken. Was zoiets wel haalbaar? En ook: hoeveel publiek zal er zijn?

Het bleek haalbaar. Voor elke dag was er een schola: ofwel een ervaren gregoriaans koor ofwel een ad hoc schola, voor deze gelegenheid samengesteld uit een kerkkoor of cantorij. Omdat het om een Utrechtse kerk ging, moest het een Utrechtse tintje krijgen, en dat kon op twee manieren: door Utrechtse koren te vragen en door Utrechts repertoire te zingen.

Uiteindelijk werd het een mix van beide. De meer ervaren schola's vonden het leuk om repertoire uit Utrechtse middeleeuwse handschriften zingen; hun minder ervaren collega's kozen voor de moderne (nu ja, wel van voor Vaticanum II) liturgie.

Op zaterdag 23 september beet de Schola Martini de spits af met de lauden voor de heilige Lebuinus, missionaris uit de IJsselstreek, gereconstrueerd uit middeleeuwse handschriften. Dit was een primeur; er is nog nooit een dienst uit het Lebuinus-officie uitgevoerd.

Op zondag zong het Gregoriaans Koor Utrecht de lauden voor Martinus Translatie, het typisch Utrechtse feest van de overbrenging van de relieken van Martinus, in de vroege 10e eeuw gecomponeerd door de Utrechtse bisschop Radboud.

Maandag was de beurt aan de Schola Nicolaï, een gemengde groep, samengesteld uit de cantorijen van de Nicolaïkerk en de Marcuskerk o.l.v. Ko Zwanenburg. Zij zongen de lauden voor de maandag uit het *Liber Usualis*, voor de meeste zangers en zangeressen de eerste kennismaking met het gregoriaans, die ze met grote frisheid aan gingen.

Dinsdag was het de beurt aan mijn eigen groep, de Utrechtse Vrouwen Schola, met de lauden voor de heilige Willibrord, oprichter en eerste bisschop van het bisdom Utrecht.

De Utrechtse Vrouwenschola

Woensdag volgde Ensemble Cercamon met een combinatie van metten en lauden voor Nicolaas, de kerkpatroon. Donderdag zong de Schola Gertrudis o.l.v. Vincent Doek; zij namen de vrijheid om van de gebaande paden af te wijken en brachten een morgendienst met meerstemmig repertoire, gebeden en gedichten.

Vrijdag zong de Schola Aloysii o.l.v. van Sebastian Holz de lauden ter ere van de aartsengel Michaël (het was immers 29 september), en in het weekeinde werden de lauden van het weekeinde daarvoor hernomen. Na elke lauden kon men genieten van een uitgebreid ontbijt.

Het was een bijzondere ervaring om deze koren te horen zingen in een schemerdonkere kerk waar het ochtendgloren door de ramen naar binnen drong. En... er was veel publiek. De Nicolaïkerk heeft een trouwe aanloop van gemeenteleden en muziekliefhebbers. Na een aarzelend begin met 20-25 toehoorders in het eerste weekeinde stabiel, enigszins gewaagd leek, werd heel geslaagd en door het ontbijt na afloop ook erg gezellig.

Ike de Loos

4. Interparochiële Schola Arnhem en Omstreken bestaat 40 jaar

Op zondag 26 november 2006, het feest van Christus Koning, vierde de Interparochiële Schola Arnhem en Omstreken haar veertigjarig bestaan. De schola staat vanaf 1966 borg voor het gregoriaans te Arnhem en omgeving. Rond 1966 steeg de liturgische en kerkmuzikale creativiteit tot duizelingwekkende hoogten, maar gelukkig behielden enigen ook het goede. Dat was toen een hele beslissing, denk ik. Nieuwe belangstelling voor het gregoriaans op basis van recente wetenschappelijke inzichten moest (afgezien van een kleine kring van specialisten) nog geboren worden en ook van adhesie uit new age-kringen was nog geen sprake, waarbij ik overigens de vraag of de

zangers een dergelijke adhesie wel op prijs zouden hebben gesteld buiten beschouwing laat.... Dat is dus traditie: gewoon de zaken die je belangrijk vindt blijven doen. Hulde aan de Arnhemse Schola! Enige oprichters zijn nog steeds werkend lid, onder wie dirigent Jan Boogaarts.

Begin- en hoogtepunt van de jubileumviering was een sfeervolle Hoogmis in de kapel van het militair ordinariaat te Schaarsbergen, geconcelebreerd door mgr. Ph. Bär en de vaste voorgangers pater A. Melbruda en pater F. Vervooren. Uiteraard zong de Interparochiële Schola Arnhem en Omstreken (versterkt door enige Utrechtse gastzangers) het Proprium onder de intens muzikale leiding van de oude meester Jan Boogaarts.

Joseph Gajard en de semio-logie gingen op natuurlijke wijze samen. Jans leerling Anthony Zielhorst leidde de Cappella Amsterdam in transparante uitvoeringen van Palestrina's motet en Mis Tu es pastor ovium en het motet Egressus est Iesus van Giaches de Wert. Mgr. Bär legde in zijn feestpreek de nadruk op onze bevoorrechte positie als hovelingen van het hemelse hof en de essentiële rol van schoonheid daarbij.

Volkomen terecht memoreerde hij ook de vijftigjarige dirigentencarrière van Jan Boogaarts, een jubileum dat niet officieel werd gevierd maar natuurlijk niet onopgemerkt mocht blijven.

Tijdens een feestelijk samenzijn na de Hoogmis werd deze en gene in het zonnetje gezet, met name ook de stille werkers op de achtergrond.

Joost van Gemert

Palestrina

Mededelingen

Van de redactie: de redactie houdt zich aanbevolen voor aankondigingen van gregoriaanse zang, mits deze van minstens regionaal belang zijn en volledig zijn betreffende tijd- en plaatsaanduiding, eventuele entreegelden en een adres voor verdere informatie. U kunt de kopij mailen, liefst per bijlage in Word, naar de redactie.

1. Academie van de Amici Cantus Gregoriani

Op 5 februari j.l. behandelde pater A.A.R. Bastiaensen c.m. ontstaan en vroege ontwikkeling van de Latijnse liturgie. In een van de volgende nummers zal een verslag volgen van deze boeiende inleiding. Veel van wat de inleider toen voordroeg, is te vinden in zijn recentelijk uitgegeven boek 'Ere wie ere toekomt', Valkhof Pers, Nijmegen 2006, ISBN-10: 90 5625 2283; ISBN-13: 978 90 5625 2281.

Volgende bijeenkomsten: 07-05 en 22-10-2007 in Mariënborg 's-Hertogenbosch. Op 7 mei zullen dr. Régis de la Haye en dr. A. Kurris een inleiding verzorgen over het tiende-eeuws gregoriaans in de Luikse regio.

2. Musica Sacra Maastricht 2007

Van vrijdag 21 tot en met zondag 23 september 2007 speelt de 24e editie van Musica Sacra Maastricht weer in de schitterende historische locaties van de meest Bourgondische stad van Nederland.

**Musica
Sacra
Maastricht**

Topmuziek uit alle tijden, film, eigentijds theater, moderne dans, exposities, lezingen en excursies verleiden de ware liefhebber om de ontdekkingsreis van het festival mee te beleven langs 'Visioenen van Eeuwigheid', het Festival-thema van 2007.

Zalig is het lot der ingewijden na de dood (Pindarus). Was het de beperking van de mens die hem ooit ingaf zijn fantasie de vrije loop te laten over wat ons straks te wachten staat?

De zwaartekracht misschien die hem aan de aarde ankert en hem hindert het vrije ruim te kiezen zoals vogels dat doen? De graviteit die de nieuwsgierige mens dwarsboomt om ook die onbekende verten van het uitspansel te doorvorsen? Denkt de mens daarom dat dáár te vinden is, wat hij nu het meest ontbeert?

Ooit, eens als hij zijn fysieke ketenen heeft afgelegd? Ja, maar dan ook graag eeuwig, voor altijd, ongehinderd en onbedreigd! Hierna nogmaals en beter! Zo overwint de mens ook die andere, hinderlijke beperking, namelijk die van de tijde-lijkheid. Zijn verblijf op aarde is eindig. Zijn lichaam vergaat, dat weet hij, maar is oplossen in het niets voor hem te verteren?

En, is dat niets niet toch iets? Met al zijn kracht verzet de mens zich tegen zijn vergankelijkheid en de angst dat zijn leven werkelijk eindig is.

Niemand biedt hem zekerheid, want 'van de eeuwigheid heeft nog niemand verslag gedaan'.

De mens fantaseert verder en vindt steun in geloof en filosofie. Zo bieden hem de Hemel, het Paradijs, het Nirwana, de Eeuwige Jachtvelden, Luilekkerland, het Elysium, de Onderwereld, de Hel, het 'infinito nero' of de gedachte van reïncarnatie de troost om de zwaarte van het aardse bestaan te trotseren.

Musica Sacra Maastricht verkent de glorie van het hiernamaals en toont in muziek en andere beelden die Visioenen van Eeuwigheid.

Op dit moment is nog niet bekend of en zo ja, welke gregoriaanse gezangen zullen klinken; zodra hierover nader nieuws bekend wordt, zullen we u daarover berichten.

Vanaf 1 juli is de festivalflyer beschikbaar en openen we de festivalsite

www.musicasacramaastricht.nl.

Belangstellenden kunnen mailen voor meer informatie info@musicasacramaastricht.nl

3. Het Drievuldigheidsofficie in Gentse versie

Van 31 maart tot en met 2 april 2007 wordt in de 'Dommelhof' te Neerpelt een workshop gregoriaans zingen gegeven. Ter toelichting: het feest van de Heilige Drievuldigheid is de kerndoctrine van het christelijke geloof, namelijk dat er in God drie personen zijn: de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Bisschop Stephanus van Luik was vroeg in de tiende eeuw dermate geboeid door dit concept van de drie-in-één, dat hij er een gregoriaans officie over schreef. Het officie kende een snelle en ruime verspreiding, maar moest toch ruim vier eeuwen wachten op erkenning als universeel feest. Samen met Hendrik Vanden Abeele leggen we ons toe op fragmenten van het officie van Stephanus aan de hand van een opmerkelijk vijftiende-eeuws manuscript uit de Gentse Sint-Baafsabdij. Deze versie is om een aantal redenen echt bijzonder. Ten eerste is het aan ons overgeleverd in mooie laat vijftiende-eeuwse handschriften, ten tweede zitten er enige bespiegelingen aan vast omtrent de overgang van de monastieke naar seculiere ritus. Ten derde lijkt het alsof dit gregoriaans bedoeld is om mensuraal (dus ritmisch) te zingen, wat aanleiding geeft tot een paar experimenten in die richting. Ten vierde kunnen op het manuscript een aantal meer algemene laat-middeleeuwse uitvoeringsinstructies voor gregoriaans worden toegepast.

Al deze elementen bieden ons voldoende materiaal voor een uitermate boeiende workshop met een ruime theoretische ondersteuning.

Zo krijgt u meer inzicht in allerlei aspecten van het laatmiddeleeuwse gregoriaanse bedrijf (manuscript, monastiek/seculier, officie-structuur, compositie, meerstemmigheid...).

We zingen van originele manuscripten, maar van vrijwel alles is er een transcriptie, zodat er een vluchtweg is, of althans een voorbereidingsweg... Het geheugen wordt getraind door het memoriseren van korte psalmteksten, van melodische formules op een gegeven tekst, van bepaalde niet genoteerde meerstemmigheid, zoals een bourdon.

Met andere woorden: een workshop met een gezonde afwisseling tussen achtergrond en zingen, tussen theorie en praktijk.

Docent: Hendrik Vanden Abeele; bezetting: zangers en zangeressen van preprofessioneel tot professioneel niveau.

Aantal deelnemers: 16.

Datum: zaterdag 31 maart (10.00 u.) tot maandag 2 april 2007 (18.00 u.). Prijs: € 160,= (logement en maaltijden inbegrepen); supplement eenpersoons-kamer: € 10,=/nacht. Plaats: Dommelhof, Toekomstlaan 5, 3910 Neerpelt.

Toonmoment: maandag 2 april 2007, 16.00 u. (Kapel Sint-Hubertuscollege, Stationsstraat 25, 3910 Neerpelt).

In samenwerking met Sint-Hubertuscollege Neerpelt; Psallentes heeft het werk uitgegeven bij Ricercar 'In festo sanctissimae Trinitatis', verkrijgbaar in de platenwinkel, bij Ricercar of bij Psallentes. Meer info en een inschrijvingsformulier op www.musica.be

4. Gregoriaanse Mariagezangen: Schagen, 13 mei 2007

Op zondagmiddag 13 mei verzorgt de Schola Cantorum Purmerend o.l.v. Tjeerd van der Ploeg een auditie met gregoriaanse Mariagezangen in de Christoforuskerk te Schagen. Diverse genres komen aan bod: hymnen, antifonen, responsoria en een selectie uit de bundel Cantus Mariales (1920, 5de druk) onder redactie van Josephus Pothier.

De middag wordt afgesloten met de Maria-vespers. De St. Christophoruskerk is een monumentale, neogothische, door Alfred Tepe in 1882 gebouwde kerk. Adres: Gedempte Gracht 64, 5 minuten lopen vanaf NS-station. Aanvang: 15.30 u.; toegang vrij, collecte na afloop. Informatie: Tjeerd vd Ploeg, e-mail: tjeerd@ploegvander.demon.nl

5. Gregoriana

Gregoriana, het gregoriaans mannentrio o.l.v. Geert Maessen, verzorgt elke derde zaterdag van de maand een Gregoriaanse Meditatie, een meditatief concert i.s.m. musici uit Oost en West, op zoek naar verwantschappen van diverse muzikale en religieuze culturen. Plaats: Obrechtkerk, Jacob Obrechtstraat 30, Amsterdam (bij Concertgebouw).

Tijd: 17.00- ca. 17.45 u.

Toegang: vrijwillige bijdrage.

Info: www.gregoriana.nl [niet meer tk]
r.lof@chello.nl - 0294-419754.

Data en musici:

Zaterdag 17 maart: Gregoriana i.s.m. Sandhya Sanjana, Indiase zang.

Zaterdag 21 april: Gregoriana i.s.m. Michael Moore, klarinet.

Zaterdag 19 mei: Gregoriana i.s.m. nog onbekende gastmusici.

Zaterdag 16 juni: Gregoriana i.s.m. Frances-Marie Utti, cello (onder voorbehoud).

Gregoriana Mannentrio Gregoriana

6. Tilburgs Gregoriaans Koor

Zaterdag 10 maart:

18.00 u. St. Jozefkerk, Heuvel, Tilburg.

Zondag 25 maart:

10.30 u. Mariakerk, Schans, Tilburg.

Zaterdag 31 maart:

18.00 u. St. Jozefkerk, Heuvel, Tilburg.

Zondag 8 april:

10.00 u. Mariënborg, 's-Hertogenbosch.

Zaterdag 21 april:

18.00 u. St. Jozefkerk, Heuvel, Tilburg.

Zondag 6 mei:

10.00 u. St. Elisabethziekenhuis, Tilburg.

Zaterdag 12 mei:

18.00 u. St. Jozefkerk, Heuvel, Tilburg.

Zondag 20 mei:

11.30 u. St. Jan Evangelistkerk, Elshout.

Zondag 27 mei:

10.30 u. Mariënborg, 's-Hertogenbosch.

Zaterdag 9 juni:

18.00 u. St Jozefkerk, Heuvel, Tilburg.

Zondag 10 juni:

10.30 u. St. Dionysiuskerk, 't Heike, Tilburg.

Zondag 24 juni:

10.30 u. Mariakerk, Schans, Tilburg.

Inlichtingen:

e-mail: secretariaat@tilburgsgregoriaanskoor.nl

Internet: www.tilburgsgregoriaanskoor.nl .

7. Utrechtse Vrouwenschola

Op 22 april verzorgt de UVS mede de viering van de derde zondag van Pasen in de OLV Verrijzeniskerk te Hilversum; aanvang 10.00 u. Adres: Koninginneweg hoek Naarderstr. 108.

Op 2 juni, in samenwerking met het 'Ural Kosaken'koor uit Erlangen (D), om 20.15 u. in de Pieterskerk, Pieterskerkhof 5 te Utrecht.

Op 20 juni a.s. werkt de U.V.S. mee aan de avonddienst ter gelegenheid van het St. Jansfeest in Laren (NH) in de St. Jansbasiliek aan de Brink. Op dit moment is aanvangstijd nog niet bekend.

Nadere informatie bij Lida Kuyer, e-mail lidakuijer@freeler.nl

8. Dante's 'Goddelijke komedie' bewerkt tot moderne opera

De NRC (03-01-2007) meldt vanuit Rome dat Dante's gedicht dit najaar op de planken komt. De priester-componist Marco Frisina schrijft het libretto en de muziek, die bestaat uit gregoriaanse zang, Italiaanse melodieën en rock-ritmes. 'Het is een niet-traditionele opera, die alle soorten muziek omvat', zegt Frisina. Aan de opera, die wordt opgedragen aan de huidige paus, doen behalve twintig zangers en vijftig figuranten ook dertig dansers mee.

Zo wordt Dante's reis door de hel verbeeld met een 'rave party', waarin klassieke opera-melodieën en spirituele muziek worden vermengd met dans en rockmuziek. Volgens Frisina betekent het gebruik van rockmuziek geen waardeoordeel over deze muzieksoort, maar zijn 'de woeste en rebelse tonen' erg geschikt om 'een helse sfeer' te scheppen. Sommige lezers zullen zich nog de concerten herinneren die Schola Cantorum Karolus Magnus uit Nijmegen heeft gewijd aan dit werk.

9. De Interparochiële Schola Cantorum Den Haag

O.l.v. Albert Koopmans zingt de Schola op de zondagen van de veertigdagentijd om 16 u. de vespers in de Jacobuskerk, Parkstraat en op woensdag 4 april de Donkere Metten en Laudens van Witte Donderdag in het kerkje van Marlot, Bloklandenplein, Den Haag, 20.00 u.

Interparochiële Schola Cantorum Den Haag

Artikelen

	nr.	pag.
<i>Ton van den Berg</i> : Anton Heiller	4	145
<i>Arnoud Heerings</i> : Vincent d'Indy	2	74
<i>Arnoud Heerings</i> : De 'Cinq Messes en plain-chant' van Henri du Mont	1	23
<i>Augustinus Hollaardt</i> : Hoe Romeins is onze Romeinse liturgie?	1	18
<i>Augustinus Hollaardt</i> : Karolingisch erfgoed	2	69
<i>Albert Koopmans</i> : Ottorino Respighi en zijn Concerto Gregoriano	1	28
<i>Louis Krekelberg</i> : Henri Dumont	4	153
<i>Louis Krekelberg</i> : Henri Dumont - Mis in de 4e toon	4	157
<i>Alfons Kurris</i> : Lazarus en de rijke vrek	3	113
<i>Henk Rijkers</i> : De spiritualiteit van het Gregoriaans	2	46
<i>Harm Schilder</i> : Liturgie en spiritualiteit	1	2
<i>Martijn Schrama</i> : Zingen in de tijd, Augustinus en het 'heden'	4	135
<i>Rebecca Stewart</i> : Veni ad docendum nos	2	54
<i>Alberto Turco</i> : Neumennotatie en melodie (2)	1	13
<i>Alberto Turco</i> : Neumennotatie en melodie (3)	2	65
<i>Johan te Velde</i> : Verlangen, vrede en vreugde	3	94
<i>Ger van der Werf</i> : Op welke teksten zingen wij het gregoriaans	4	139

Analyse

<i>Marie-Louise Egbers</i> : Het kleurenpalet van de modaliteit (4)	1	7
<i>Marie-Louise Egbers</i> : Het kleurenpalet van de modaliteit (5)	3	103
<i>Louis Krekelberg</i> : De introitus Deus in loco	1	59
<i>Gerrit van Osch</i> : Hebdomada XXVIII	3	122
<i>Gerrit van Osch</i> : Adventus IV		

Personen

<i>Gerrit van Osch</i> : Interview met Anthony Zielhorst	2	51
<i>Gerrit van Osch</i> : Vrouwe Gregoriana, interview met M.-L. Egbers	3	98

Varia

Forum	1	31
Forum	2	80
Forum	3	124
Forum	4	163
Nederlands Gregoriaans Festival	1	35
Het eerste Nederlands Gregoriaans Festival, impressies	3	110

Recensies/verslagen

.....	1	36
.....	2	83
.....	3	125
.....	4	171

> vervolg op pagina 44

Artikelen	nr.	pag.
CD-bespreking		
Les Ambrosiniens: Salve regina - chants grégoriens à Marie.....	1	37
Les Paraphonistes: Messe solennelle des morts.....	1	36
Schola Cantorum Karolus Magnus: Imago Christi.....	3	126
Schola Sanctae Sunnivae, Trondheim: St. Ioannes Baptista.....	4	167

april-juni 2007 (C-jaar)

Zondag 1 april
Palm- of Passiezondag

PAASTRIDUUM
Donderdag 5 april
Witte Donderdag

Vrijdag 6 april
Goede Vrijdag

Zaterdag 7 april
Stille Zaterdag

PAASTIJD
Zondag 8 april
Hoogfeest van Pasen

Zondag 15 april
Tweede zondag van Pasen

Zondag 22 april
Derde zondag van Pasen

Zondag 29 april
Vierde zondag van Pasen

Zondag 6 mei
Vijfde zondag van Pasen

Zondag 13 mei
Zesde zondag van Pasen

Donderdag 17 mei
Hemelvaart van de Heer (Hoogfeest)

Zondag 20 mei
Zevende zondag van Pasen

Zondag 27 mei
Pinksteren (Hoogfeest)

TIJD DOOR HET JAAR

Zondag 3 juni
H. Drie-eenheid (Hoogfeest)

Zondag 10 juni
Sacramentsdagdag (Hoogfeest)

Zondag 17 juni
Elfde zondag door het jaar

Zondag 24 juni
Geboorte van de H. Johannes de Doper (Hoogfeest)

Vrijdag 29 juni
Petrus en Paulus, apostelen (Hoogfeest)

Redactie / 1

Diakonie in de Liturgie / 2
F. Vervooren

Het verhaal van de maagdelijke meisjes / 6
A. Kurris

Het staan tijdens... / 15
A. Heerings

Interview met Siem Groot / 19
G. van Osch

Gregoriaans zingen / 24
J. Elemans

Hoogfeest van Pasen / 31
G. van Osch

Forum / 33

Recensies /Verslagen / 34

Mededelingen / 39

Inhoud 2006 / 43

